

„Láttuk csillagát napkeleten s eljöttünk...” (Mt. 2: 2) A kötet címe a három napkeleti bölc magatartására utal: meglátták az élet világosságát, és útnak indultak. A konferencia tagjait is hitük és tudásuk készítette arra, hogy keressék a közösséget azokkal, akiktől bár a földrajzi távolság sokszor elválasztja őket, a közös reménység mégis közelebb hozza. A Doktoranduszok Országos Szövetségének Teológiai Tudományos Osztálya (DOSZ TÖ) felekezeti közti doktorandusz-összefogással 2010-ben azért jött létre, hogy tudományos-szakmai és baráti közösséget nyújtson a különböző területeken doktoráló teológus, illetve teológia iránt érdeklődő fiatal kutatók számára. A 2010-ben először megrendezett konferencia sikere bebizonyította, hogy hatalmas az igény a hasonló érdeklődésű fiatal kollégák között egymás személyének és tudományos eredményeinek megismerésére: az október 14-16. között tartott Fiatal Kutatók és Doktoranduszok II. Nemzetközi Teológuskonferenciája a 2011-es év legnagyobb hazai doktorandusz konferenciája volt. Kanadából, az Egyesült Királyságból, Magyarországról, Szlovákiából, Ukrajnából, és Romániából érkeztek a főként teológiából, a vallástudományból, (egyház)történetből, művelődéstörténetből, egyházzeneből, művészet-történetből, filozófiából, irodalomtudományból és politológiából doktoráló PhD-hallgatók, összesen hetvenegyen. Az Augustinus, Szehtlo Gábor, Bolyki János és Senczi Molnár Albert nevét viselő négy szekció párhuzamos munkájának színvonalas vezetéséről Dr. Kendeft Gyábor, Dr. Kertész Botond, Dr. Zsengellér József és Kálmán Peregrin OFM személyében elismert egyetemi oktatók, kutatók gondoskodtak.

Ajánljuk figyelmébe mindazoknak a hatvanöt szerző tanulmányait, akik érdeklődnek a már említett teológiai, és a hozzá közel álló bölcsészettudományi diszciplínák fiatal kutatóinak kutatási területel, illetve friss eredményei iránt.

ISBN 978 963 236 485 8

4500 Ft

KRE | KÁROLI KÖNYVTÁR
INFORMÁCIÓS SZOLGÁLTATÁS

L'Harmattan

Károli
Könyvtár

Károli
Könyvtár

Tanulmánykötet

Árvaölgyi Béla
Bárány György
Bárány Márton
Bartha Ádám
dr. Blázy Árpád
Bogor Ádám
Búza Zsolt
Csikós András Jakab
Fazekas Szilvia
Fejst János
dr. Fényes Balázs
Földvári Sándor
Frey György Péter
Filtz Beke Éva
Csernák-Szundánszky Debóra
Dudák dr. Kertész Mónika
Gálos József
Gér András
Gyórfly Eszter
Hajdók Gergely
Irkó Krisztina
Jani Péter
Jánossz Abél
Kató Szabolcs
Kishé Magyarórái Pálné
Kocsis Áron
Kocsz Vághasi Katalin
László Lóránt
Magyar Balázs Dávid
dr. Mészárosné Hegedűs
Zsuzsanna
dr. Mézes Zsolt
Nagy Attila
Nagy Zsófia
Négyesi Adrienn
Nemes István
Németh Áron
Óz Sándor Eőd
Páló Tamás
Pfluscher Emese
Bákos-Zichy Johanna
Rekles Attila
Rónay Péter
Schwáb Zoltán
Sikó Csaba
Simon Ervin
Spáth Dániel
Sós Eszter Petronella
dr. Szabó Béla
Szabó Erika
Szabóné László Lilla
Szász Lajos
Sóváry László
Stékely Gábor
Szardi András
Szeley Szabolcs
Szigethy Rebeka Sára
Trajtlér Dóra Agnes
Tóth Csaba
Tóthgy Krisztina
Tóth Zsuzsa
Vandenberg Noémi
Várady Endre
Varga László
Vavrinsek Regina

Szerkesztette: Szávay László

Vidimus enim stellam eius...

KRE

H

Vidimus enim stellam eius...

Szerkesztette: Szávay László

KRE | KÁROLI KÖNYVTÁR
INFORMÁCIÓS SZOLGÁLTATÁS

L'Harmattan

Károli Könyvek
tanulmánykötet

A sorozatban eddig megjelent:

Császár-Nagy Noémi, Demetrovics Zsolt, Vargha András(szerk.):
A klinikai pszichológia horizontja.
Tisztelgő kötet Bagdy Emőke 70.születésnapjára

Petrőczy Éva – Szabó András (szerk.):
A zsoltár a régi magyar irodalomban.
A Csurgón 2007. május 24–27-én tartott konferencia előadásai

"VIDIMUS ENIM STELLAM EIUS..."

KONFERENCIAKÖTET

SZERKESZTETTE
SZÁVAY LÁSZLÓ

Károli Gáspár Református Egyetem • L'Harmattan Kiadó
Budapest, 2011

Hálás szívvel köszönjük mindazok segítségét, akik nagylelkű anyagi támogatásukkal lehetővé tették a konferencia megszervezését és e kötet megszületését.

Károli Gáspár Egyetemi Alapítvány
Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kar
Magyarországi Evangélikus Egyház
Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Hallgatói Önkormányzata
Doktoranduszok Országos Szövetsége

Lektorálta:

Baranyai Béla, r. k. teológus
Bazsó Bálint, történész
Gömböcz Elvira dr., ev. teológus, egy. oktató (Evangélikus Hittudományi Egyetem)
Rónay Péter, mb. előadó (Zsigmond Király Főiskola, Vallástudomány)

© Szerzők, szerkesztő, 2011

© Károli Gáspár Református Egyetem, 2011

© L'Harmattan Kiadó, 2011

L'Harmattan France
7 rue de l'École Polytechnique
75005 Paris
T.: +33.1.40.46.79.20

L'Harmattan Italia SRL
Via Bava,
3710124 Torino-Italia
T./F.: +39.11.817.13.88

ISBN 978-963-236-485-8
ISSN 2062-9850

A kiadásért felel Gyenes Ádám.

A kiadó kötetei megrendelhetők, illetve kedvezménnyel megvásárolhatók:

L'Harmattan
1053 Budapest, Kossuth L. u. 14–16.
Tel.: 267-5979
harmattan@harmattan.hu
www.harmattan.hu
szepirodalom.harmattan.hu

Párbeszéd Könyvesbolt
1085, Horánszky utca 20.
www.konyveslap.hu

Olaszószerkesztő: Czeti István

A borítót Ujváry Jenő tervezte.

A tördelés Józsa Ottó munkája.

A nyomdai munkákat a Robinco Kft. végezte.

Felelős vezető: Kecskeméthy Péter

A borítón a ravennai Sant' Apollinare Nuovo bazilika mozaikképe látható a három napkeleti bölcs vonulásáról.

TARTALOM

BENEVOLO LECTORI SALUTEM!	9
ÁRVAVÖLGYI BÉLA: Barth megbékélés-tanának recepciója Jánossy Imre munkásságában	11
BÁNDY GYÖRGY: A somorjai evangélikus elemi iskola bezárása a trianoni békeszerződés árnyékában	19
BÁRSONY MÁRTON: „Isten Bohóca” és a „halál halála” – Az archaikus bolond-rituálék húsvéti öröksége	25
ÁDÁM BARTHA: The Anthropology of Karl Barth	33
BLÁZY ÁRPÁD: Simon Griner (Grynaeus) és Buda (1521– 1523)	39
ÁDÁM BOGÁR: “Farewell, hello, farewell, hello” – Tralfamadorian Thought as Religion in Slaughterhouse-Five – A Geertzian Account	47
BUZA ZSOLT: Varga Imre, református püspök (1905–1980) munkássága a Kálvinista Szemle, a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház hivatalos lapja alapján	56
CSERNÁK-SZUHÁNSZKY DEBÓRA: Bibliafordítás szóban és írásban a kódexek korában	70
CSÚRÖS ANDRÁS JAKAB: Tanácsköztársaság és a Messiás	78
DEÁKNÉ KECSKÉS MÓNIKA: „Il Glorioso Poverello di Cristo” Szent Ferenc legtehetségesebb szolgája, a Pesti ferencesek barátja: Liszt Ferenc	85
FAZEKAS SZILVIA: A csehszlovákiai és szlovákiai Református Keresztyén Egyház rövid története (1920–1939)	93
FEJES JÁNOS: Vallásközi párbeszéd a (metal) zene nyelvén – Az Orphaned Land karrierje	100
DR. FÉNYES BALÁZS: Bűn és büntetés a TANACH-ban és a rabbinikus hagyományban	109
FÖLDVÁRI SÁNDOR: Iszlám-keresztény dialógusok Boldog II. János Pál pápa és Allahsükür Pashazade vezetésével	118 X
FREY GYÖRGY PÉTER: A pécsi püspöki uradalom templomai a 18. század első harmadában	130
FRITZ BEKE ÉVA: A Logosz értelmezése a hellenisztikus zsidó filozófia és Jn1, 1–18 fényében	141
GÁTAS JÓZSEF: Trónvízió a színpadon	150
GÉR ANDRÁS: 11Q11 – a szöveg és ami mögötte van	159

Eötvös Loránd Tudományegyetem Természettudományi Kar (ELTE TTK), matematika-fizika (1982–84); ELTE Bölcsészettudományi Kar (BTK), filozófia, ukrán, orosz (1985–1991); Győri Hittudományi Főiskola Szombathelyi Hittanár,- Katekéta-lelképészeti munkatárs Szak (2007–2011); OSZK tud. munkatárs (1991–1996); Tudományos Minősítő Bizottság ösztöndíjasa (KLTE, 1992–1996); MTA Bolyai János Posztdoktori Kutatói ösztöndíjasa (1998–2001). Oktatói tevékenység: Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola, világirodalom-történet (1994–1996), ELTE BTK areális nyelvészet (1995–2000); Debreceni Egyetem (DE), litván és lett nyelv és kultúra (1995–); DE egyéni PhD-pályázat (2011).

ISZLÁM-KERESZTÉNY DIALÓGUSOK
BOLDOG II. JÁNOS PÁL PÁPA ÉS
ALLAHSÜKÜR PASHAZADE VEZETÉSÉVEL

A vallásközi párbeszéd nem lehetőség, hanem kötelesség. A világ aktuális problémáira való reagálás nemcsak összefér a tudomány függetlenségével és önállóságával, hanem sok esetben a kutatók szakmai kötelessége is. Nem sokkal a 2001. szeptemberi amerikai terrortámadások tízedik évfordulója előtt nem egy sötét bőrű arabra figyelt fel a világ, hanem – amint azt például Gáncs Péter evangélikus püspök is kiemelte 2011. július 24-i vasárnapi igehirdetésében – egy szőke norvég arcra. Az előítéletek, amelyek a terrorizmust az iszlám hitűek nyakába varrják, semmiképpen sem helyesek és a keresztény hittel ellentétesek. „Aki áll, vigyázzon, hogy el ne essék” – idézte a Bibliát az evangélikus püspök.¹

A civilizációk találkozása nem vezethet mindig törvényszerűen az összecsapásra, bár komoly erőfeszítések történnének ennek bizonyítására. (Huntington közismert munkáira még visszatérünk.) – A párbeszéd különböző síkokon történhet, és egyiknek a másikkal való keverése vezet félreértésekre: lehet folytatni dialógust arról, hogy ki miben hisz (dogmatikai szint), illetve arról,

¹ Gáncs Péter 2011. 07. 24. vasárnap 11 órai istentiszteleten elhangzott igehirdetését a helyszíni meghallgatás alapján idézzük. Az idézett páli hely katolikus ford.: „Aki azt hiszi, hogy áll, vigyázzon, el ne essék!” (1Kor 10,12) Protestáns ford.: „Aki tehát azt gondolja, hogy áll, vigyázzon, hogy el ne essék!” (1Kor 10,12) Az eredetiben ő dokkón éortávui aki állni vélő (magát) Part. Impf. Act. dokkōw vélek vmit vnek. Mi (keresztények) tehát nem vagyunk agresszió-mentesek, csak annak véljük magunkat!

hogy ki milyen előírásokat, szokásokat követ (morálteológiai szint), valamint arról, hogy ki hogyan viszonyul a földi világ aktuális problémáihoz és milyen pragmatikus utat követ ezek megoldása terén (fundamentális teológiai, gyakorlati teológiai szint).

A vallásközi párbeszéd eredményeket csak a pragmatikus megközelítésben hozhat. Az interkulturális kommunikáció születése kötődik a második világháborút követő nemzetközi konszolidációs folyamatokhoz, amikor a kudarcok egyik legfőbb oka volt a különböző kultúrák eltéréseit figyelembe nem vevő fellépés. A Foreign Service Institute kereteiben kezdődött interkulturális kutatások és képzések a huszadik század második felében egyetemi katedrákat kaptak, és művelői ma már nemzetközi tudományos szervezetek szimpóziuumain adnak számot eredményeikről.² A misszionáriusok az interkulturális tapasztalatokat már korábban is megszerezték.³

Az interkulturális kommunikáció mint tudomány, párhuzamosan jelent meg a II. Vatikáni Zsinaton formálódott új teológiai szemlélettel (aggiornamento), amely a vallásszabadságot alanyi jogon, az emberi méltóságból következően deklarálja (*Dignitatis humanae* enciklika), tehát a nem-keresztényeknek is biztosítani saját vallásuk intézményes megélését.⁴ Ez a dokumentum még fontosabb, mint a vallásközi párbeszédben az iszlám értékes és keresztényekkel közös platformot jelentő tanainak elismerése a *Nostra Aetate* 3. fejezetében.⁵ Hosszú

² Róka Jolán: *Bevezetés az interkulturális és nemzetközi kommunikációba*. In: Interkulturális és nemzetközi kommunikáció a globalizálódó világban. Szerk.: Róka Jolán és Hochel Sandra, Bp., 2009. 13–46. o. Az FSI működéséről és a tudományág születéséről uo. 21–22. o. Nemzetközi szakmai szervezetekből kiemeljük a Nordic Network on Intercultural Communication nevű skandináv egyesületet, amely minden év novemberében rendez meg szimpóziumát. Vö. Földvári Sándor: *Interkulturális kommunikáció és nemzeti identitás*. Magyar Könyvszemle 114. (1998. 2.), 178–179. o. Uő, *A Nordic Network for Intercultural Communication éves szimpóziuumai. Néprajzi Hírek* 27. (1998: 1–4.) 40–41. o. Valamint a legújabb, 2011. decemberi szimpózium honlapján az összes korábbi rendezvény linkje: <http://www.helsinki.fi/nic2011/Programme.html> (2011. 10. 07.)

³ Utalunk itt a dogmatikai szempontokat erősítő domonkosok és a gyakorlati hitterjesztést eredményesen művelő jezsuiták vitáira (mely kérdéskör viszont nem része jelen dolgozatunknak). Horváth Árpád: *Kultúra és igazságosság – A jezsuiták 34. általános rendgyűlésének dokumentumai alapján*. In: *Távlatok* (internetes folyóirat 2011-től), <http://www.tavlatok.hu/6605kult.htm> (2011. 06. 12.)

⁴ A II. Vatikáni Zsinat *Dignitatis Humanae* kezdetű deklarációja a vallásszabadságról, itt használt szövege: <http://uj.katolikus.hu/konyvtar.php?h=13#DH11> (2011. 05. 07.) Értékelésére s a vallásszabadság jogfejlődésére: Schanda Balázs: *Az Egyház a vallásszabadságról – Vallásszabadság az egyházban?* In: *Emberi jogok a Katolikus Egyház életében és jogában*. Szerk.: Orosz László, L'Harmattan – Sapientia, Bp., 2010. 139–144. o.

⁵ A II. Vatikáni Zsinat *Nostra Aetate* kezdetű nyilatkozata az Egyház és a nem keresztény vallások kapcsolatáról, itt használt szövege: <http://uj.katolikus.hu/konyvtar.php?h=9#NE3>. Értékelését megkísérlő, bár főleg a kivonatolás és nem a kompartisztika szintjén: Jakubinyi György: *A Katolikus Egyház és az Iszlám a II. Vatikáni Zsinat Nostra Aetate kezdetű dokumentuma fényében*. In: *A Biblia és a Korán*. Szegedi Nemzetközi Bibliikus Konferencia 2007. augusztus 26–29. Szerk.: Benyik György, JATE Press, Szeged, 2008. 17–21. o.

volt az út idáig. XVI. Gergely 1832. augusztus 15-én *Mirari vos* enciklikájában kijelentette: „A közömbösség romlott forrásából származik az abszurd és téves vélemény, vagy inkább bolondság (*deliramentum*), mely szerint minden embernek lelkiismereti szabadságot kell elismerni és biztosítani.”

Török Csaba és mások aláhúzzák, a más hívőkkel folytatott párbeszédben a dogmatikai dialógusnak helye nincs.⁷ Keresztény szempontból a dogmatikai síkon kiindulási pontunk a megváltás, s ennek alapján kevés közösséget lehet bármely más vallással találni. Azonban. „Tanulmányozni kell, hogyan lehetne előkészíteni történelmi jelentőségű találkozókat [...], hogy föléléküljön a dialógus a zsidókkal és az iszlám hívőkkel [...]. Arra azonban mindig ügyelni kell, hogy ne okozunk veszedelmes félreértéseket, s óvakodjunk a szinkretizmus és irenizmus veszedelmétől.” – hívta fel a figyelmet Boldog II. János Pál pápa 1994-ben, az ezredfordulót előkészítő feladatokat összegezve.⁸ A párbeszédnek sokáig az volt az akadálya, hogy a különböző vallások dogmatikai, filozófiai síkon igyekeztek egymás nézeteit megcáfolni. Ez a megközelítés egészen a II. Vatikáni Zsinatig jellemezte a katolikus egyházat, lásd fentebb a *Mirari vos* idézetet.

A hit és a vallási gyakorlat egyéb területein azonban a párbeszéd lehetséges és egyenesen szükséges is. Ezek elsősorban a mai világ kihívásaira közösen adott válaszok, és a különböző kultúrák találkozásának lehető legkevesebb konfliktussal járó megoldásai.⁹ Mindeközben a keresztényeknek szükséges azt

⁶ Schanda: *Vallásszabadság*. 139. o. Az enciklikát XVI. Gergely 1832. augusztus 15-én bocsátotta ki, s a vatikáni angol szövegátvétel szerint nemcsak romlott, hanem pervers mindenki, ha más vallásúak iránt nyitott: 'This perverse opinion is spread on all sides by the fraud of the wicked who claim that it is possible to obtain the eternal salvation of the soul by the profession of any kind of religion, as long as morality is maintained. (kiemelés tőlem, F. S.) MV 13, <http://www.papalencyclicals.net/Greg16/g16mirar.htm> (2011. 10. 10.)

⁷ Török Csaba: *Az iszlám-keresztény párbeszéd lehetőségei*. In: *Keresztény-zsidó Teológiai Évkönyv*. Szerk.: Szécsi József, 2010. Bp., 2011. sajtó alatt. (A szöveget a KZST által 2009. november 23-án rendezett *Keresztény-zsidó párbeszéd* c. konferencián Török Csaba által megtartott eredeti előadás helyszíni meghallgatása nyomán használtuk.) Vö. még bővebb jegyzetapparátusa miatt, Kránitz Mihály: *Egy Isten, két vallás. Azonosságok és különbözőségek*. In: *A Biblia és a Korán*. Szegedi Nemzetközi Bibliikus Konferencia 2007. augusztus 26–29. Szerk.: Benyik György, JATE Press, Szeged, 2008. 53–68. o.

⁸ *Tertio millennio adveniente kezdetű apostoli levél* 1994. november 10. c. 53. In: II. János Pál megnyilatkozásai: *Pápai dokumentumok 1978–2005*. 1–3. köt. Szerk.: Diós István. SZIT, Bp., 2005. 2. köt. 136–164. o.

⁹ Rostovány Zsolt: *Az iszlám világ és a nyugat: Interpretációk összecsapása, avagy a kölcsönös fenyegetettség mítosza s valósága*. Corvina, Bp., 2004. Több ponton Huntington sok vitát kiváltott nézeteit követi, miszerint a különböző civilizációk találkozási szükségképpen jár konfliktusokkal, sőt ez az egyetlen lehetséges megoldás. Az ugyanakkor igen komoly érdeme Rostoványinak, hogy az ellenséggépet, mint szekuláris politológus, eleve mítosznak tartja, s így a civilizációk összecsapása (Huntington) korlátozott és a materialista szaktudomány kereteiben sem akceptálható maradéktalanul. Vö. uő: *Az iszlám a 21. század küszöbén*. Aula, Bp.,

is vizsgálniuk, hogy Isten egyetemes üdvözítő szándéka milyen kegyelmeket adott a nem-keresztény testvéreinknek is. A gyakorlati téren az együttműködést példázza Boldog II. János Pál pápának és Benazir Bhutto pakisztáni – később meggyilkolt – miniszterelnöknek a politikai együttműködése az abortusz ellen az ENSZ 1994-ben Kairóban rendezett konferenciáján.

A vallások párbeszéde leképezi a kultúrák párbeszédét. A kultúrák találkozásának három útja: 1) a háborús konfliktus; 2) a tudományos-kulturális megismerés és 3) a párbeszéd.

Az egyik út, hogy a háborús konfliktusokkal oldják meg a különböző kultúrák a találkozásait, ennek a markáns képviselője Samuel Huntington¹⁰, aki nek a felfogása mérsékelt muszlim részről is kapott kritikákat.¹¹ A háborús konfliktusokra pedig nemcsak az arab *dzsihád* a példa, hanem a kereszties háborúk is. Az olyan agresszív és a jézusi szeretetnek ellentmondó kereszties hádjárat, amely elfoglalta Bizáncot,¹² jól példázza, hogy a hódító iszlámmal szemben a kereszténység legalább oly mértékben imperialista beállítottságú volt. Ha pedig az iraki háborút követő guantanamoi fogolykínzásokra gondolunk, akkor a modern civilizált nyugati világot mai lovagként védő Amerikának is van feladata, ha lelkiismeretvizsgálatot képes tartani.

A második módja annak, hogy érintkezzenek egymással a különböző kultúrák, a tudományos megismerés. Példaként szolgálhat a középkori Andalúzia,

1998. Rostoványinak a honvédség számára készült, és a HM kiadásában egyébként is nehezen hozzáférhető (pl. Országgyűlési Könyvtár) broszúrai szakmailag igényességre talán törekednek ugyan, de célközönségük okán a mélyebb elemzést és a szintézisre törekvést nélkülözik: Uő: *Az iszlám világ új fejezete: időszéri tájékoztató a hivatásos állomány számára*. HM, Bp., 2001. Uő: *Az iraki válság: időszéri tájékoztató a Magyar Honvédség személyi állománya számára*. HM, Bp., 2003.

¹⁰ Huntington, Samuel P: *The Clash of Civilizations? Foreign Affairs* 72. (1993.3.), Huntington, Samuel P: *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. Simon and Schuster, New York (USA), 1996. Muszlim oldalról is kritikát kapott, vö. alább köv. jegyzetekben Isgandarova, 2009. Vö: Huntington, Samuel P: *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása*. Európa, Bp., 1998, 2006.2, 2008.3 Jelen dolgozat szerzője az angol eredetiből dolgozott; köszönet a CEU Library (Közép-Európai Egyetem Könyvtára) használatának lehetőségéért; egyéb szakirodalomért is.

¹¹ Isgandarova, Nazil: *Enemy Outside Or Within Us. Cure For Right-Wing Extremist*. In: *Europe Journal of Azerbaijani Studies* 12. (2009: 4.) Használt szöveg: <http://jas-khazar.org/?p=43> (2010. 11. 15)

¹² A keletiek felfogása szerint értelmzett pápai primátust 1204-ig, a szakadás ellenére is, az ortodox püspökök és teológusok általában elfogadták. 1204., a tragikus végkimenetelű negyedik kereszties hádjárat következményeként kezdett alapvetően megváltozni a bizánciak gondolkodása a primátussal kapcsolatban, és lett végérvényessé a szakadás. Ekkor ugyanis a kereszties lovagok alaposan feldúlták és kirabolták Bizáncot ahelyett, hogy egyesült erővel a nyugati világ stabilitását igyekeztek volna helyreállítani. Runciman, Steven: *A kereszties hádjáratok története*. Osiris Kiadó, Bp., 2002. Bozsóky Pál Gerő: *A Jeruzsálemi Latin Királyság*. Szeged, 2004.

melynek egyetemén a zsidók és a keresztények is békésen tanultak, és messze földről keresték fel három vallás tudásvágyó fiai az iszlám kultúrközpontot.¹³ Ugyanez jellemezte az Abbászida Kalifátust, ahol a görög szerzők fordítása már nem pragmatikus jelenség, hanem kulturális mozgalom volt.¹⁴ Előzőleg az arabok a görög orvostudományt fordították gyakorlati célokból, és mivel Galenos azt mondta, hogy az orvosoknak fontos a filozófia – fordítottak filozófiát is.¹⁵ Ennél sokkal magasabb szellemiségű fordítói mozgalom és tudományos élet jellemezte az Abbászida kort, amikor már a tudomány és a kultúra öncélú művelésére fordították le a klasszikus európai örökséget. Vitathatatlan, hogy a keresztény Nyugatot is az akkor fejlettebb iszlám Kelet gyümölcsöző hatásai termékenyítették meg.¹⁶ (Erről korábban Azerbajdzsán Köztársaság Budapesti Nagykövetségének a tavalyit megelőző konferenciáján beszéltünk bővebben.)¹⁷ Hosszú jeges csend borult Európára, miután a Pireneusi-félszigetről kiűzték az iszlám hitűeket. Az ellenséges elzárkózásból kivezető első lépést Párizs püspöke, Petrus Lombardus tette. Ő az arab nyelvet a misszió céljára művelte, a

¹³ Muniif, Abdul-Fattah: *Andalúzia, békés egymás mellett élés az iszlám-keresztény-zsidó kultúrában*. In: *Keresztény-zsidó Teológiai Évkönyv 2010.*, Szerk.: Szécsi József. Bp., 2011. sajtó alatt. (A szöveget a KZST által 2009. november 23-án rendezett Keresztény-zsidó párbeszéd c. konferencián Abdul-Fattah Muniif előadásának helyszíni meghallgatása nyomán használtuk.) Hivatkozás nélkül, de tapasztalatunk szerint ugyanezen szöveg került fel a Magyarországi Muszlimok Egyháza honlapjára: [Muniif, Abdul-Fattah]: *Andalúzia – A vallások és kultúrák együttélésének modellje*. http://www.iszlamweb.hu/index.php?content_type=article&content_id=869 (2011. 06. 10.). Vö. Brann, Ross: *Power*. In: *The Portrayal: Representations of Jews and Muslims*. In: *Eleventh- and Twelfth-Century Islamic Spain*. Princeton University Press, Princeton (USA), 2002. Fletcher, Richard: *Moorish Spain*. University of California Press, Berkeley (USA), 1993. Kennedy, Hugh: *Muslim Spain and Portugal: A Political History of al-Andalus*. Addison-Wesley, Boston (USA), 1997.

¹⁴ Gutas, Dmitri: *Greek Thought, Arabic Culture: The Graeco-Arabic Translation Movement*. In: *Baghdad and Early 'Abbasid Society*. (2nd-4th / 8th-10th centuries). Routledge, London (UK), 1998.

¹⁵ Ezt a szellemes érvelést Maróth Miklós előadásain hallotta szerző. A görög filozófia; A sémi filológia története; Az iszlám története c. kurzusokat látogatva Maróthnál. Vö. Maróth Miklós: *Bevezetés az arab filológiába*. Piliscsaba, Kézirat (belső használatra: a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Arab Filológiai Tanszéke hallgatóinak készült előadási jegyzet. Elektronikus levélként rendelkezésemre bocsátásáért a tanszéknek ezúton is köszönetemet fejezem ki.) Vö. Maróth Miklós: *Galenos indiciuma Avicenna logikai munkásságában*. In: *Antik Tanulmányok 27*. (1980.), 74–80. o. Uő: *Az orvostudomány helye a görög természettudományok sorában*. In: *Antik Tanulmányok*, 28. (1981.).

¹⁶ Hobson, John M.: *The Eastern Origins of Western Civilisation*. Cambridge University Press, Cambridge (UK), 2004.

¹⁷ Földvári Sándor: *Arab földrajzírók – a görög periégéziszek hatása*. In: *Magyarország és Azerbajdzsán: a kultúrák párbeszéde*. IV. Nemzetközi Tudományos Konferencia (előadások, cikkek és rezümék). 2009. november 17–19. Szerk.: Haszanov, Haszan, 2. kötet. Azerbajdzsán Köztársaság Budapesti Nagykövetsége – MTA Néprajzi Kutató Intézete, Bp., 2010. 182–190. o.

muszlimokat eretnek keresztényeknek tartotta, tehát valamiképpen már testvérekként kezelte őket.¹⁸

A következő lépést a protestáns Hollandia tette meg. Csak a legfontosabb alakok: Scaliger és Erpenius. Joseph Justus Scaliger (1540–1609) a különböző kalendáriumokat kutatta, átszámítván őket a julianusi naptárra, megteremtette a kronológia tudományát. Ekkor Európa naptárreform előtt állt, így Scaliger munkásságának gyakorlati haszna már sokkal kézzelfoghatóan mutatta meg a filológia társadalmi fontosságát. Scaliger arabista fizetése Leidenben harmincszorosa volt az akkori latin professzor fizetésének.¹⁹ Tanítványa, Erpenius (Thomas van Erpe, 1584–1624), nemcsak arab nyelvtant adott ki, hanem az újkori kultúra születését fémjelző polgári nyitott szellemet mutatja másik munkájának címe, amelyben az arab – és a héber – nyelv „méltóságáról”, azaz önmagukban vett értékes voltáról ír.²⁰ Erpenius tanítványa, Jacobus Golius (Jacob van Gool, 1596–1667) mestere ösztönzéseit követve Marokkóba utazván, ott különböző termékeknek a neveit gyűjtötte.²¹ Hollandia ekkor vált kereskedelmi világhatalommá; az alapkutatásokat végző nyelvészeit jelentős összegekkel támogatta.²²

A modern kor hajnalán újabb akadályt jelentett az orientalizmus. A XIX. századi profán polgári Európa már az iszlámban csak a kuriózumot, a romantika hatására szórakoztató tárgyat, az iparszerűen művelt regényirodalomhoz témát látta, a kereszténységhez nem méltó lealacsonyító szemlélettel tekintett az iszlámra.²³ Amikor a századfordulón elkezdődtek a megújulási folyamatok, a neokatekumenátus mozgalma, amikor a missziók új erőre kaptak – a verbiták, Az Isteni Ige Társasága sikerei – akkor érlelődtek meg a feltételek a dialógus modern és hatékony formáira is. Akkor tudunk a vallásközi dialógussal érdemben foglalkozni, ha saját vallásunkat megéljük.²⁴

¹⁸ Életére: <http://www.franciscan-archive.org/lombardus/index.html#bios> (2010. 08. 10.) Munkáira: <http://www.franciscan-archive.org/lombardus/index.html#writings> (2010. 12. 21.)

¹⁹ http://en.wikipedia.org/wiki/Joseph_Justus_Scaliger#University_and_travels (2010. 12. 21.) Maróth M.: *Bevezetés*.

²⁰ Erpenius, Thomas: *Orationes tres linguarum Ebraicae et Arabicae dignitate*. Leiden, 1621.

²¹ Golius, Jacobus: *Lexicon Arabico-Latinum*. Leiden, 1653; Uő: *Proverbia quaedam Alis, imperatoris Muslemici, et Carmen Tograipoetae doctissimi, necnon dissertatio quaedam Aben Synae*. Leiden, 1629.; Uő: *Ahmedis Arabiadae vitae et rerum gestarum Timuri, qui vulgo Tamerlanes dicitur, historia*. 1636.

²² Maróth M.: *Bevezetés*. i.m.

²³ Said, Edward W.: *Orientalizmus*. Európa, Bp., 2000.

²⁴ Pál, IV.: *Discorso per l'apertura del secondo periodo del SS. Concilio*. 1963. szeptember 29. Acta Apostolicae Sedis 55 (1963) 841-859., 841-859. o.

VALLÁSKÖZI PÁRBESZÉD BOLDOG II. JÁNOS PÁL PÁPA
PONTIFIKÁTUSA IDEJÉN

A római katolikus egyházban a II. Vatikáni Zsinat fordulatáig a kinyilatkoztatás abszolút igazságának fölényével, a depositum fidei (hitletétemény) tudatában, és így az irgalom hiányával elfelejtették észrevenni a Tanítóhivatal képviselői, hogy Istenben az összes teremtett ember a testvérünk. Isten, a Lét végtelensége, s így az Abszolút Szeretet, nem akarhatja, hogy bárki teremtmény, aki tehát az Ő képmása s alkotása, kizárva legyen az üdvösségből (LG 16.²⁵). Ehhez a fordulathoz több évszázados út vezetett; említsük a humanista Aeneas Silvius Piccolomini „*Epistola ad Mahometam II*” szövegét mint sporadikus pápai megnyilatkozást.²⁶ A zsinati fordulatot előkészítő számos teológus közül kiemeljük Karl Rahner műveit, akinek hatása közvetlenül is érződik olyan alapvető zsinati dokumentumokon, mint az *Unitatis redintegratio* (Határozat az ökumenizmusról), a *Nostra aetate* (Nyilatkozat az egyház és a nem keresztény vallások kapcsolatáról), illetve a *Gaudium et spes* (Lelkipásztori konstitúció az egyházzal a mai világban) valamint a *Lumen gentium* (Az egyházzal szülő dogmatikai konstitúció).²⁷

Teológiai szakértőkön túl a Zsinatba tevékenyen avatkozó VI. Pál pápa volt a dialógus teológia kezdeményezője, különösen az *Ecclesiam suam* enciklikával és több apostoli megnyilatkozásával.²⁸ Alapvetően a Szeretet erényének és a dialógusnak, mint az Egyház alapvető feladatának összekapcsolásával vitte tovább a zsinati teológiát és az egyházkormányzati gyakorlatot is.²⁹ Tudatosan

²⁵ A II. Vatikáni Zsinat *Lumen Gentium* kezdetű dogmatikus konstitúciója az Egyházzal, 16. c.: „*De az üdvösség terve azokat is átöleli, akik elismerik a Teremtőt, köztük elsősorban a mohamedánokat, akik azt vallják, hogy Ábrahám hitén vannak, és velünk együtt imádják az egy Istent, aki irgalmas és az utolsó napon megítéli az embereket. Isten azoktól sincs távol, akik árnyékokban és képekben keresik az ismeretlen Istent, mivel Ő ad mindennek életet, lélegzetet és mindent (vö. ApCsel 17,25-28), s mint üdvözítő azt akarja, hogy minden ember üdvözüljön (vö. 1Tim 2,4). Akik ugyanis Krisztus evangéliumát és az Ő Egyházát önhibájukon kívül nem ismerik, de őszinte szívvel keresik Istent, és a kegyelem hatására teljesítik a lelkiismeretük szavában fölismeret akaratát, elnyerhetik az örök üdvösséget. [33]”* <http://uj.katolikus.hu/konyvtar.php?h=3#LG16> (2011. 10. 11.) 33. jegyzet uo. Vö. *Szent Officiumnak a bostoni érsekhez intézett levele*: Heinrich Denzinger – Peter Hünermann: *Hítvallások és az Egyház Tanítóhivatalának megnyilatkozásai*. Szent István Társulat (SztIT), Bp., 2004. 38., 69–72.

²⁶ Aeneas Silvius Piccolomini: *Epistola ad Mahometam – II Epistle to Mohammed II*. kiad.: Baca, Albert R. Peter Lang, New York–Berlin–Paris, 1990.

²⁷ *In memoriam Karl Rahner*. (Szerk. n.) [Szerk.: Lukács L.] Vigilia, Bp., 2006. Boldog II János Pál pápa nem volt ugyan expressis verbis Rahner-követő, de teológiai megnyilatkozásai s a pontifikátusának gyakorlata sokban ezt a teológiai vonalat igazolta, s nem volt egyetlen apostoli megnyilatkozása sem, amelyben viszont expressis verbis utalással elítélte volna Karl Rahner tanait. Sőt, azok teológiai karok egyetemi könyveibe kerültek, lásd pl. az Amateca sorozatot.

²⁸ *Paulo VI, Discorso per l'apertura del secondo periodo del SS. Concilio*. Acta Apostolicae Sedis 55 (1963) 841-859. o.

²⁹ Török Csaba: *VI. Pál pápa kultúraszemlélete*. In: *Az Egyház küldött: VI. Pál pápa apostoli műve*.

و (سَدِيقُ / أَمْدِقَاءُ) Fav. Földvári Sándor

ISZLÁM-KERESZTÉNY DIALÓGUSOK BOLDOG II. JÁNOS PÁL PÁPA ÉS ALLAHSÜKÜR PASHAZADE...

A *Földvári Szerkesztő* folta el! Földvári és következetesen hivatkozik VI. Pál megnyilatkozásaira Boldog II. János Pál a legelső, *Redemptor hominis* (Az ember megváltója) kezdetű enciklikájában, már pontifikátusa kezdetén (1979. március 4-én keletkezett, s előző év őszén, 1978. október 16-án választották pápává). A szeretet és az irgalom alapján a más vallású testvéreinkben is kötelesek vagyunk meglátni a Teremtő Isten képmását – szögezi le.

II. János Pál pápa keresztény vallási vezetőként elsőként mondott beszédet muszlim mecsetben, 2001. május 6-án Damaszkuszban.³⁰ Ameddig a pápa beszélt, még az imára hívó müezzin hangja is, az 'azan, hallgatott. A pápa hivatalos, olasz és angol vatikáni szövegek szerint Barátainknak (sadiq – többesben asdiqā'u) *سَدِيقِيْنَ* szólítja muszlim hallgatóit, ami viszont arabul sokkal többet, mint a magyar „barát” – őszintét, megbízható, szöveteséget. A további keleti látogatásain olyan gesztusokat kapott, mint Hoszni Mubaraq elnöktől, aki bár államfő volt, a pápát a saját karjával támogatta, repülőtéren előresietve fogadására; mint mondta: mert ilyen bölcs ember.

A damaszkuszi mecsetig vezető számos fontos lépés közül említsük meg az assisi dialógus létrehozását, valamint az iszlám vezetőkkel való politikai platformokat, mint a két vallás eredményes együttműködéseit.³¹ 1986. október 27-ére hívta össze a világvallások vezetőit Assisiben közös konferenciára, mely az ő kezdeményezése volt, illetve imára, melyet pedig részben a Szent Egyed Közösség kezdeményezését magáévá téve alakított ki.³² A közös imára hívta Boldog II. János Pál tizenegy nem-keresztény vallás képviselőit: zsidókat, amerikai indiánokat, afrikai animistákat, buddhistákat, baháistákat, hindukat, dzsainistákat, iszlám hitűeket, sintoistákat, szikheket és zoroasztriánusokat, ezt mondván: „A béke kihívása, amint ez jelenleg minden ember lelkiismeretében felébredt, felülírja a vallási különbségeket.”³³ Az assisi találkozó erős kritikákat is kapott: egyrészt az akkor még hatalmukban lévő marxista vezetők részéről mint „üresjáratú fecsegés”, másrészt az ultrakonzervatívok elhíresült képviselője, Marcel Lefebvre érsek emelte fel szavát a – szerinte – megalkuvó szinkretizmus ellen.³⁴ (Mint ismeretes, ő ki lett közösítve.) Boldog II. János Pál

Szerk.: Kránitz Mihály, SztIT, Bp., 2009. 99-116. o.

³⁰ Boldog II. János Pál: *Szent Pál apostol nyomában*. II. János Pál pápa beszédei Görögországban, Szíriában és Málta szigetén 2001. május 4-9. SztIT, Bp., 2002.

³¹ A világpolitikában játszott pápai szerepvállalásról tengernyi szakirodalom született; összefoglaló jellege miatt kiemeljük: O'Connor, Bernard J.: *Papal diplomacy: John Paul II and the culture of peace*. St. Augustine's Press, South Bend (Indiana, USA), 2005.

³² Philpott, Daniel: *The Catholic Wave. Journal of Democracy* 15. (2004. 2.) 32-46. o., Hanson, Eric O.: *The Catholic Church*. In: *World Politics*, Princeton University Press, Princeton (USA), 1987.

³³ Crow, Paul A, Jr.: *Assisi and a day of prayer for true peace*. Mid-Stream, 26 (1987. 2) 253-256. o.

³⁴ Murphy, William F.: *Remembering Assisi After 20 Years*. America, 195. (2006. 12.) 10-13. o.

erős elhatározását a Szentlélek azzal is igazolta, hogy aznap senki sem lett a világban háborús erőszak áldozatává – emeli ki legközelebbi munkatársa, Dziwisz bíboros, az akkori személyi titkár.³⁵ Jól megfontoltan kiválasztott az assisi találkozó időpontja is: zajlik az öbölháború, mely sokak szerint ugyan véletlen, ám a pápa szerint Vietnám, Libanon, Afganisztán hasonló esetét követi törvényszerűen. Elsősorban a világbéke megteremtése volt a cél, minden vallás bevonásával, amelyet jelképez, hogy Assisiben a pápa jobbján a XIV. Dalai Láma ült.³⁶ Ezt a politikai szerepvállalást bár érintik, de kevésbé hangsúlyozzák a találkozó utóéletével foglalkozó írások.³⁷

A világpolitikai pápai szerepvállalás és a vallásközi dialógus markánsabb példáját mutatja az abortusz elleni harc az ENSZ Fejlődés és Növekedés című konferenciáján, 1994-ben Kairóban. Az akkori amerikai vezetés, a liberális Bill Clinton elnöklelte alatt, az elszegényedés és a túlnépesedés problémáira kizárólag a fogamzásgátlás és az abortusz propagálását erőltette. Az USA akkori vatikáni nagykövete volt Raymond Flynn korábbi bostoni polgármester, aki mint ír bevándorlók leszármazottja, mélyen hívő római katolikus. A pápáról és a közelében töltött vatikáni diplomáciai szolgálatról írt könyvében beszámol arról is, hogy többször kérte őt személyesen maga II. János Pál: beszélhessen telefonon Clinton elnökkel, mielőtt az USA előterjeszti javaslatait az 1994-es kairói világkonferencián. A katolikus amerikai nagykövet személyesen utazott haza Washingtonba, ám az abortuszt erőteljesen támogató illetékes fehér házi kormánytisztviselő, aki dolgozószobájában embernagyságú felfújótartót tartott, kifejezetten ellenezte, hogy az elnök egyáltalán tudjon még arról is, hogy a pápa telefonon kíván vele beszélni. Kairóban azután a katolikus egyház fejtét az iszlám államok politikai s vallási vezetői támogatták, és közös iszlám nyilatkozat született a pápa mellett, az abortusz ellen, és a nők helyzetének jobbítása érdekében.³⁸ Támogatta a pápát Pakisztán akkori felvilágosult miniszterelnökasszonya is.

Benazir Bhutto Pakisztán 2007-ben meggyilkolt legendás politikusa, száműzetése előtt az 1990-es években az ország miniszterelnöke, mindeddig az egyetlen nő, aki nemcsak vezető politikussá lett, nemcsak felvállalta mind a

³⁵ Stanislaw Dziwisz: *Egy élet Karol Wojtyła mellett*. Új Ember Kiadó, Bp., 2007. 208. o.: „A történelmi pillanat jelentőségét tovább emelte, hogy ezen a napon a világon egyetlen ember sem lett valamelyik háború áldozatává.”

³⁶ Dziwisz: *Karol Wojtyła*. 203–207. o.

³⁷ Szóke Péter: *Ember és vallások találkozása. A béke zarándokútján Assisiből II. János Pál pápa nyomában*. Vigilia, 71. (2006: 11) 834–843. o. Elektronikus: www.vigilia.hu/2006/11/szoke.htm (2010-12-06)

³⁸ Flynn, Raymond: *John Paul II: a personal portrait of the pope and the man*. St. Martin's Press, New York (USA), 2001.

demokrácia értékeit, mind az iszlám kultúra megőrzését, hanem komoly tömegbázis támogatását élvezte éppen az iszlám világ vallásilag egyik legszigorúbb országában.³⁹ Halála előtt befejezett, de már a merénylet után kiadott könyvében többször és több szempontból leszögezi: a személyes és a jogi szabadság, ill. a demokrácia minden kultúrában és minden vallásban egyetemes értékek, nem létezik tehát kizárólagos nyugati demokrácia. Kimutatja, hogy a Korán is egyenrangúaknak tekinti a nőket a férfiakkal, és példákat hoz az iszlám korai történetéből vezető szerepet vállaló nőkre (mint a legelső hívő muszlim, Khadidzsa, sikeres és önálló üzletasszony volt, Mohamed próféta első feleségeként nemcsak anyagilag, hanem vallásilag és politikailag is támogatta férjét). Mindazok az extrém vonások, amelyek az iszlám világot ellenszenvenessé teszik a Nyugat szemében, olyan másodlagos jellegek, amelyek a történelem során a vallásra rakódtak. Az iszlám alapvető értékei nem állnak ellentétben, hanem éppen támogatják az egyetemes emberi kultúra értékeit, mint a „freedom, liberty and democracy” (személyes és politikai szabadság, ill. demokrácia). Noha jelenleg az iszlám válságban van, éles ellentétben a középkori virágzással, amikor a világkultúra fejlődését az iszlám egyetemeknek köszönheti az átmeneti sötétségbe süllyedő Európa.

Az iszlám válsága egyebek mellett abban áll, hogy a vallási-kulturális értékeket azok szélsőséges interpretációi testesítik meg, ám a gazdasági-társadalmi fejlődés hanyatlása nem igazolja saját hagyományaikba vetett várakozásaikat. – A világban mindenütt a vallások felélékülése tapasztalható, nem elszigetelt jelenség az iszlám reneszánsz – hívja fel a figyelmet a volt iraki politikus és jelenlegi washingtoni professzor, Ali Allawi.⁴⁰ Másrészt, a tradicionális társadalmi keretek fellazulása, mely egyebek mellett a globalizáció eredménye is, létrehozott olyan úrt, amelyet a fundamentalista vallási formák töltenek be, mert valamibe kell kapaszkodnia az emberi személyiségnek, és a hagyományos keretek eltűnésével a vallások szélsőségesebb formái kínálnak – erőltetett módon is – új alapokat, szögezi le Bhutto.⁴¹ A társadalmi-kulturális párbeszéd és a politikai szerepvállalás olyan út, amelyben a nagy világvallások nemcsak eredményes és hatékony szerepet vállalhatnak jelenlegi világunk stabilitása s emberibbé tétele érdekében – hanem azt is bizonyíthatják ilyen jellegű aktivitásukkal, hogy sehol, egyetlen vallás lényege sem azonosítható annak szélsőséges formáival.

³⁹ Bhutto, Benazir: *Reconciliation – Islam, Democracy and the West*. Harper Collins Publishers. New York (USA), 2008.

⁴⁰ Allawi, Ali A.: *The Crisis of Islamic Civilization*. Yale University Press, New Haven, London (USA), 2009.

⁴¹ Bhutto: *Reconciliation*. 4. f.

ISZLÁM KEZDEMÉNYEZÉSEK.

Ezt az egyensúlyt szolgálja Azerbajdzsán. Allahsükür Pasazade nemcsak egy demokratikus és egyben iszlám ország vallási vezetője, hanem a nemzetközi diplomáciában vállalt szerepével is példázza, hogy az iszlám szó a salam, béke származéka, s a muszlimok a hitükkel és a cselekedeteikkel is alapvetően az egyensúlyt és a békét szolgálják. Pasazade nagymufti béketeremtő tevékenységéről idézzük az örmény katolikosz, II. Garegin elismerő szavait: „*Mint örmény patriarcha, nagyon fontosnak értékelem és folytatásra érdemesnek a kaukázusi muszlimok vezetőjének, Allahsükür Pasazadénak erőfeszítéseit a problémák megoldására. Nekünk (vallási vezetőknek) ez a kötelességünk.*”⁴²

A 2010. áprilisában Bakuban rendezett szintű keresztény–muszlim találkozó a Vatikán legmagasabb köreinek elismerését vívta ki: „*A hívő emberek legyenek a világ reménysége*” – mondta Jean-Louis Tauran bíboros Bakuban. A Vallásközi Párbeszéd Pápai Tanácsának elnöke a következőkben foglalta össze Bakuban elhangzott beszédét. A globalizáció nem jelenti, hogy automatikusan megvalósul az emberi testvériség. Sőt ennek sokszor az ellenkezője történik. Annál fontosabb ezért, hogy azok, akik hívőnek tartják magukat, beszélgessenek, törekedjenek egymás jobb megismerésére és vizsgálják meg azokat a lehetőségeket, amelyeket a vallások közötti párbeszéd nyújt arra, hogy a társadalomban érvényre jussanak az értékek.⁴³

Ugyanekkor került sor az örmény-azerbajdzsáni vallási vezetők találkozására, melyen részt vett Kirill moszkvai patriarcha is. (Bővebben erről már beszélünk egy másik konferencián, amelyet szintén Azerbajdzsán Köztársaság Budapesti Nagykövetsége rendezett.⁴⁴)

Vallásközi dialógusokban betöltött szerepét mutatja, hogy Pasazade nagymufti az Eurázsiai Zsidó Kongresszusnak (Euro-Asian Jewish Congress, EAJC) elnökével, Alexander Macskeviccsel közösen részt vett az askenázi és a

⁴² In: *Hurriyet Gazetecilik A.S.*, Monday, April 26, 2010. <http://www.hurriyetaidailynews.com/index.php> (2010. 12. 18.)

⁴³ Az idézett vatikáni nyilatkozatok elérhetők a Vatikáni Rádió orosz nyelvű honlapján (a magyar viszont nem!): <http://www.radiovaticana.org/rus/Indice.asp?RedaSel=18&CategSel=14&PaGN=1> (2010. 04. 05., 17 óra 20 perc)

⁴⁴ Földvári Sándor: *Vallásközi dialógusok a nyugati sajtó tükrében*. In: *Magyarország és Azerbajdzsán: a kultúrák párbeszéde*. V. Nemzetközi Tudományos Konferencia (előadások, cikkek és rezümék). 2010. november 22-25. Szerk: Guliyev, Vilayat – Guliyeva, Lala. Azerbajdzsán Köztársaság Budapesti Nagykövetsége – MTA Néprajzi Kutató Intézete, Bp., 2011. (Sajtó alatt.) Az összefoglaló már elérhető: Földvári Sándor: *Interreligious Dialogues As Reflected*. In: The Western Press. In: *Macaristan-Azərbaycan: mədəniyyətərin dialoqu*, V Beynəlxalq Elmi konfrans. – (Magyarország–Azerbajdzsán: a kultúrák párbeszéde” 5. Nemzetközi konferencia.) Xülasəlor – Kivonatok. Szerk: Guliyev, Vilayat – Guliyeva, Lala. Bp., 2010. 37–38. o.

grúz zsidók zsinagógájának felavatásán Bakuban, 2003 márciusában.⁴⁵ A zsinagóga felavatási ünnepségeit Allahsükür Pasazade nyitotta meg, amely egyben az iszlám-zsidó párbeszéddel foglalkozó tanácskozás megnyitója is volt, amelyet Kazakhisztán elnöke, Nurszultán Nazarbajev vezetett.⁴⁶ Azerbajdzsán iszlám vallási vezetője megérdemelné a Nobel Békédíjat is.

ÖSSZEFOGLALÁS ÉS KÖVETKEZTETÉSEK

Az Egyház az üdvtörténeti fejlődése során hosszú s az emberi gyarlóság csapdái sem elkerülő (a büntől sem mentes) utat járt be, mint minden vonatkozásban, így a nem-keresztényekkel való viszonyában is. Ma már kezdjük meghaladni huszadik századi gondolkodásunkban evidenciaként jelen lévő modelljeinket, miszerint az egyes civilizációk egymás fejlődésében kihívást jelentő külső tényezők (Arnold Toynbee), vagy eleve riválisok, így a különböző civilizációk találkozásának ergo kizárólagos útja csakis a – háborús – konfliktus, de legalábbis az erőszak (Samuel Huntington). Az egyházi szerepvállalás a világi társadalom történelmi színpadán egyrészt nélkülözhetetlen, másrészt a keresztény és iszlám hívőknek egyaránt erkölcsi kötelességük is. Tehát a dogmatikai különbségek megállapítása önmagában még nagyon kevés, és aki megáll a dogmatikánál, káros félreértésekre juthat.

Ma már az egész világ ismét a vallásos gondolkodás és a vallásos értékek felé fordul. Amint az iraki átmeneti kormány pénzügyminisztere, majd az első kinevezett kormány hadügyminisztere, jelenleg a Georgetown Egyetem (Washington) professzora, Ali A. Allawi megállapítja: ő még teljesen világias, nyugat-európai liberális világban nőtt fel a huszadik század hetvenes éveiben. Bagdad utcáin elvétve láttak egy-egy dervist, azonban lépten-nyomon presszókban és éttermekben fogyasztották az alkoholt az irakiak, nemcsak férfiak, hanem a fedetlen arccal, sőt, fedetlen vállakkal mutatkozó nők is. Majd egy generáció múltán az iszlám olyan radikális megújulása következett, amit nem tudott senki megjósolni. Minden társadalom alapkérdése, hogy az evilági s a túlvilági közt az egyensúlyt megteremtse, tehát a jól működő muszlim társadalom is akkor optimális, ha megtartja hagyományos értékeit, ám a modern társadalmi fejlődést is befogadja s elősegíti – szögezi le Allawi.⁴⁷ A vallásközi párbeszéd így a globalizáció világában számos egyéb, első látásra vallásokon kívüli kérdés megoldásához is vezet.

⁴⁵ <http://www.ncsj.org/AuxPages/072503EAJC.shtml> (2011. 06. 12.)

⁴⁶ Az iszlám és a zsidó vallás tipológiai összevetésére: Neusner, Jacob – Sonn, Tamara – Brockopp, Jonathan E.: *Judaism and Islam. A Sourcebook*. Routledge, New York (USA), 2000.

⁴⁷ Allawi, A.: *The Crisis*. 1. f.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ

Számok

4Q84 162
4Q510-511 160, 161, 165, 166
4Q560 161
8Q5 161
11Q5 160, 162
11Q11 159, 160, 161, 162, 165, 166,
167

A

Abbászida Kalifátus 122
Ábrahám 106, 124, 157, 178, 202
Ábrahám-ita vallás 101
abszolútum 144
Achasveros 117
Achasvéros 115
Achilles Tatiusz 154
Ádám 4, 33, 47, 64, 85, 86, 157, 177,
178, 179, 180, 181, 411, 412, 413,
435, 437, 438, 439, 441, 443, 470,
472, 474, 476, 477
adopcionizmus 436
Aelius Spartianus 335
Agog 112
Ágoston Sándor 68
Aiskhylos 151, 157
akceptor 301, 309
akkulturációs- és anómia-elmélet
225
alakuló identitás 372
Alarich 282
Albach Szaniszló 87
Albertus Magnus 334

Albertz, Rainer 232
albigensek 333
Alessandriai Aymarus 334
Alexander Polyhistor 150
Alexandria 144, 149
Alexandriai Kelemen 435
Alexandriai Pantainosz 435
Alexandriai Philon 142, 144, 145,
146, 282, 364
Alexandrosz, Aphrodisziászi 39
alkotmányt biztosító eskü 484
Állami és Egyházügyi Hivatal 169
államsegély 97
Allawi, Ali 127, 129
alvilági fejedelem (šar hammaštēmā)
162
amaleki 112
Ambrosiaster kommentárok 441
Ambrosius. See also Ambrus püspök
Ambrus püspök 340, 439
amillennista 279
Ammanati, Bartolomeo 184
A. Molnár Ferenc 74
anabaptista 214, 250, 406
anagogikus 338
Anát-Bétel 210
Anchor Bible Dictionary 161, 354,
355
András, III. 483
angyal 143, 145, 165, 412, 478
anima 182, 342, 501, 504, 505
antijozefinizmus 388
antikuriális 390
antipedagógia 421, 422
Apafi Mihály 312, 314, 316, 317, 320

NÉV ÉS TÁRGYMUTATÓ

Apokalipszis-kommentár 279
A Pokol közmondásai 475
apokrif zsoltárok 159, 161
approbáció 510
Approbatæ constitutiones 298
Aranyosrákosi Székely Sándor 346
Arezzo 183, 184, 185, 186, 188, 190
Arisztophanész 39
Arisztotelész 39, 142, 332, 334, 335
AR'Í za"l 112
armalista nemesség 427
Armin Adam 483
arminiánusok 314
Árokháty Béla 256, 257, 258, 259,
260, 261
ároni család 431
ároni ház 431
Assisi Szent Ferenc 86, 89, 91, 92
Assur-ah-iddina 209, 210
Astyages 157
A szabályok könyve (Liber Regula-
rum) 279
Augustinus. See also Szent Ágoston
Augusz Antal 88
autoszexualitás 529
Averescu-kormány 243
Avignon 334
Az ártatlanság jövendölései 475
Az török áfium ellen való orvosság
327

B

Baal 209, 210, 354, 357, 358, 359
Bach, Johann Sebastian 213, 216,
217, 218, 258, 539, 540
Bacon, Roger 332, 334
Bagó Mihály 447
Bahtyin, Mihail Mihajlovics 26

Ballabás Anna 450, 451
Balogh Elemér 94
Banfi, Florio 185
Bán Mihály 509
Bányai Jenő 374, 375, 376, 377, 378
baptista 9, 374, 375, 376, 377, 378,
379, 380, 381, 382
Barabás Samu 203, 204, 205
Baráti Szó, folyóirat 57
Barbiero, Gianni 301, 304, 308, 309,
310
Barclay, John 321
Bárdi Nándor 237, 240, 241
Bar Kamca 116
Barkóczy Ferenc 387, 389, 392
Barth, Karl 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17,
18, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 246, 458
Bartoniak Emma 484
Báthori Gábor 466
Báthory István 402, 403, 404, 409
Bebel, Johannes 41
bécsi béke, 1606 481
bécsi döntés, I. 98, 243
Beda Venerabilis 27, 332, 333
Bednár József 384
behaviorista 367
Behemót 355
belmisszió 169
Belsacaré 114
Benedek, XIV. 389
Beneš, Eduard 23, 93
Benkő Samu 237, 239
Beöthy Ákos 484
Bereczky Albert 57, 66, 81
Bereg 506, 507
Beregi Egyházmegye 508
Berényi Zsigmond 132
Bergyajev, Nyikolaj 79, 81, 82, 83, 84
Bertók Béla 57, 95, 508, 509

- bestiárium 331
 Bethlen György, gróf 242
 Bethlen Miklós 312, 325
 Boliyya'al fiai 165, 166
 Bhabha, Homi 495
 Bhutto, Benazir 121, 126, 127
 bibliakör 174
 Bibliaóra 174
 Bibliotheca Zriniana 323
 Biřak, Vasiř 59
 Bingeni Szent Hildegard 336
 bírák kora 193
 Biró Mihály 449
 bizalomotívum 453, 454, 455, 456, 457, 458
 Blair, J. M. 210
 Blake, William 473, 475, 476, 477, 478, 479, 480
 Bné Jiszraél (*ld. mint* Bné Jiszroel)
 Bné Jiszroel 110, 111, 113, 114, 115, 116, 413
 Boba Imre 187
 Bocskai Ifjúsági Egylet 203
 Bod Péter 26, 293, 472
 Boér Elek, dr. 238
 Bogád 133, 134, 140
 Bohuss Imre 132, 133
 bojárok 405, 407, 408
 Boldog II. János Pál pápa 118, 120, 124, 125, 126
 Boldog II. János Pál pápának 121
 bollandisták 190
 bolognai rendszer 171
 bolondkirály 29
 Bolyki János 141, 148, 249, 250, 456
 Bonaventura 336, 338
 Borger, R. 209
 Bornemissza Anna 316
 Borzsák István 43
 Bölöni Bedó Pál 315
 Bölöni Sámuel 315
 Brassai Sámuel 346, 350
 Brassicanus, Johann 46
 Braunmühl, Ekkehard von 421
 Bresciani Arnold 333
 Brueggemann, Walter 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366
 Bučenec, Ján 21, 22
 Bucer, Martin 41, 249
 Budai Zsinat 464
 Budapesti Református Theológiai Akadémia 257
 bukott angyalok 166
 Bullinger, Heinrich 455
 Bultmann, Rudolf 147
 Bunta, Silviu 156
 Burian, B. 68
 Buridian, Jean 332
 burka 395
 Burman, Frans 314, 321
 Buzinkai Mihály 316
 Buzogány Áron 347
 bűn 109, 114, 117, 143, 177, 179, 281, 372, 416, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 441, 442, 443, 454, 476
 Bűnbánati Napok 419
 bűnbeesés 179, 180, 443, 475

C

- Calcagnini, Celio 45
 Campensis, Johanne 44
 canonica visitatio 132
 Capito, Farkas Fabricius 41
 Capito, Wolfgang 42
 Cassa Parochorum 133
 Castellucci, Salvi 184

- Castiglione Messer Raimondo temp-loma 183
 Cazier, Pierre 281
 celem 526
 Chanina, R. Chama b. 414
 Chobot Ferenc 384
 Christian liturgy(eng) 523
Christkatholisches Kirchenblatt 25
 churbán 115
 citoyen 393, 394, 396
 Clarenus, Angelus 332
 Clinton, Bill 126, 195
 Clonmachnois-i Patrick 334
 coccejanizmus 314
 coccejánusok 314, 316
 coccejánus-ortodox vita 321
 Coccejus, Johannes 320
 Collegium Germanicum et Hungaricum 389
 comenius-herbarti nevelési modell 421
 comma Iohanneum 141
 Commissio catholica 296
 communicative-pragmatic semantics(eng) 533
 compensatory mechanism(eng) 516
 concupiscentia 437, 439
 Conseil Français du Culte Musulman 398
 Consiliul Dirigent 239
 Copernicus 33
 Cordatus, Konrad 40, 43
Corpus Juris 483
 Corpus Paulinum 521
 Costacciarói Boldog Tamás 184
 Costacciarói Tamás-ciklus megfestése 191
 Crispus, Caius Sallustius 320
 Crocius, Johannes Georgius 315
 crux interpretum 301
 Curtius, Sebastian 315
 Cynegius 339
 Czeplédy Pál 58
 Czión 114, 415
 Czymorek, Jerzy 68
 Csáji Bertalan, dr. 58, 60, 66, 68
 családrekonstrukció 268
 csapatépítő tréning 174
 Cseh Miklós 68
 Csehszlovákiai Protestáns Egyházak Ökumenikus Tanácsa 66
 Csehszlovák Köztársaság 21, 58, 93, 506, 508, 512
 Cseh Testvér Evangéliumi Egyház 68
 csendes ellenreformáció 444
 Cserei Miklós 298
 Csernátoni Pál 316
 csetényi baptista gyülekezet 377, 379, 380
 Csíkménaság 497
 Csomár Zoltán 57, 94, 95, 96, 97, 98
 Csomasz Tóth Kálmán 257
 csoportfolyamatok 267
 csoportterápiás folyamatok 268

D

- Dalai Láma, XIV. 126
 Dálnoki János 315
 Damalewicz, Stefan 190, 191
 Danaidák trilógia 151
 Dandini, Vincenzo 190
 Dárius 231, 232, 233, 235
 Darwin, Charles 348
 Daryoves 115, 116
 Dávid 104, 112, 113, 116, 160, 161, 245, 286, 304, 349, 423, 424, 467

- Dávid király 160, 338
 Dávid Saul 160
 Day, John N. 354
De Civitate Dei 282
 Delitzsch, Franz 194, 195, 310
 Delitzsch, Franz Julius 194
 Delsol, Chantal 396
 démon 160, 161, 162, 164, 165, 167, 207, 209, 211, 473, 474, 478
 démonológia 207
 démontan 212
 démonűző 161
 Derrida, Jacques 489
 Descartes, René 34, 41
 deszakralizáció 223
De terra Poloniensium 187
 deuteronomisztikus 193, 194, 232
 Dézsi Márton 316
 diakóniai munka 274
 diaszpóra 24, 143
Dignitatis humanae enciklika 119
 dinamikus monarchianizmus 436
 Dionysius Aeropagita 332, 338
 Długosz, Jan 187
 Dobler Béla 81
 dolciniánusok 333
 Domsics Mátyás 132, 134, 135, 136, 137, 138
 donatista 279, 282
 donatisták 279, 282, 333
 doom-death metal 101
 Dorka Illyés 429
 dögvész 167, 207
 dömút 527
 dramatizálás 262
 Dunamelléki Egyházkerület 57
 Dunáninnyi Egyházkerületek 507
 Durand, Guillaume 332
 Duysing, Heinrich 315
- Dziwisz bíboros 126
 dzsihád 121
- E**
- early christianity(eng) 520
 efezusi zsinat 279
 Efraim-törzs 111
 Efrajim 111
 egzisztenciális önreflexió 177
 Egyetemi Fokú Protestáns Teológiai Intézet Unitárius Fakultása 351
 egyetemi városok 171
 Egyházak Világtanácsa Teológiai Bizottsága 66
 egyházfegyelmi bizottság 246, 253
 Egyházi Újság 203
 eikon(gör) 146
 élmény-társadalomnak 423
 Elohim 475, 476, 477, 478, 480
 Első Hénok 155
 első keresztes hadjárat 117
 én-identitást 367
 entuziasztikus-karizmatikus intenzív élmény 287
 Enyedszentkirály 318
 Eparchius szerzetes 189
 Eperjesi Mihály 315
 Epistle to the Romans 36
 Erasmus, Rotterdami 41
 Erdély 40, 238, 239, 240, 243, 252, 294, 312, 322, 345, 346, 470, 487
 erdélyi főkormányshéket 345
 Erdélyi Múzeum Egylet 346
 Erdélyi Szász Iroda 241
 Erdélyi Unitárius Egyház 346, 347, 348, 351, 352
 Erdély román megszállása 240
 Erdő János 351

- Érdy-kódex* 73
- Erec Jiszrael 412
 Erec Jiszroel 113
 Erec Kanaán 111
 eredendő bűn 435, 436, 437, 439, 441, 442, 443
 Erikson, Erik H. 367
 Erpenius, Thomas 123
 értékrelativisztikus 421
 Eshel, Esther 161
 Essen, Andreas 314
 eszkatológiai kontextus 357
 esztergomi zsinat 71
 Eszterházy Pál László 136
 esztétikai világnézet 178
 Euklidész 39, 41
 Euodios 436
 Euripides 151
 Európai Keresztyén Konferencia Végrehajtó és Teológiai Bizottsága 66
 Eusebios, Caesareai 150, 344
 evangelic texts(eng) 532
 evangélikus 9, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 39, 40, 68, 97, 118, 169, 171, 172, 174, 239, 351, 376, 460, 461, 463, 465
Evangeliumi Harmónia 252
Exagagé 150, 151, 153, 155, 156
 exegeták 147
 exegeták kommentárjai 322
 exorcizmus 160
 Ezékiel 156, 229, 320, 329, 356
 Ezekielos 150, 151, 153, 155, 156, 157
 Ézsau 439
- F**
- Fábry Károly 20
 Farhi, Kobi 102
 Farkasfalvy Dénes 141
Februári Pátens 345
 Fedeles Tamás 130, 132, 385, 387
 felavatási hitlevél 483
 Feldman, Louis 157
 felekezeti megoszlás 174
 Felekezetközi Tanács 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244
 felvilágosodás 168, 176, 192, 201, 383, 391, 479
 Ferdinánd, I. 484
 Ferdinánd, II. 484, 486
 Ferenc József 239, 243
 Ferencz József 346, 347, 348, 349
 Ferenczy Gyula 80
 festa stultorum (bolondünnepek) 26
 Fierlinger, Zdeněk 58
 filiszteusok 111
 filojanzenista 388, 390
 Fiore, Joachim von 331
 Flavius Iulianus 183
 Flitner, Andreas 421
 Flynn, Raymond 126
 fogság 165, 167
 fordított teokrácia 82
 Forradalomellenes Párt 202
 Foucault, Michael 30, 514
 Földényi F. László 477
 francia-holland-háború 315
 francia kivételesség 393, 398
 Furet, Francois 81
Fraytág a tábor szállásáról 327
 Fremgodius, Gottfried 19
 Freudianism(eng) 516

Frigyes császár 331
 fundamentalista ateizmus 83
 füves könyv 332

G

Gábriel 112
 Galenos, Claudius 122
 Gálfi Lőrinc 349
 Gál János 299, 300
 Gál Kelemen 346, 349, 350
 Garbai Sándor 80
 Garegin, II. 128
 Gasparich Kilit 87
 Gazdovič, Juraj 58
 Gažík, Štefan 58
 Geertz, Clifford 47, 48, 52
 Gegő Elek Nicefor 87
 Gelasius püspök 184
 Gellérd Imre 348
 Generális Zsinat 317
 Gennep, Arnold van 496
 Gere László 135
 Geresdlak 133, 134, 140
 Gergely, XIII. 402, 403, 409
 Gergely, XVI. 120
 Gervasius 340
 Glock, Charles 221
 Gnilka, Joachim 148
 gnosztikusok 435
 Goldziher Ignác 212
 gólusz 116
 gondviselő kegyelem 227
 gonosz princípium 165
 Gonzága, Ercole 402
 Gool, Jacob van 123
 Grásel Károly 23
 Greco-Roman culture(eng) 524
 Gruen, Erich S. 155

Grynaeus István 40
 Grynaeus, Simon 39, 40, 41, 42, 43,
 44, 45, 46
 Gyallay-Pap Sándor 350
 gyászévtized 312, 315
 gyermekkép 271
 gyermekország 420, 424
 Gyökössi Endre 149, 370
 Györe 133, 135, 140
 Gyurgyák János 78
 gyülekezet 11, 12, 19, 20, 21, 24, 26,
 57, 69, 80, 93, 94, 98, 149, 173, 174,
 191, 220, 224, 243, 253, 254, 259,
 260, 317, 368, 369, 371, 373, 377,
 378, 379, 380, 381, 382, 427, 429,
 444, 445, 446, 447, 449, 450, 456,
 457, 458, 459, 460, 464
 gyülekezetépítés 268

H

Habakuk 356
 Hadrovics László 73
 Haggeus 229, 230, 231, 233, 234,
 235, 236
 Haggeus-Zakariás 229
 hagyományos rítus 492
Hahóti-kódex 187
 Hajdúvidéki Református Egyházme-
 gye 220, 224, 226
 halacha 418
 Haller, Berchtold 41
 Halmi Béla, Dr. 21, 22, 23
Halotti Beszéd 73
 Hámán 112, 115
 hamis próféta 111
Hanaui Biblia 320
 Härle, Wilfried 423
 harmadik tér 488, 495

Hármaskönyv 482
 Harnack, Adolf von 147
 Hasidic 514
 Hasmoneusok 116
 Hassenstein von, Bohuslav Lobkowic
 45
 Hász Erzsébet 434, 435
 hasszaszinok 333
 Hatvanak Tanácsa 253
 Haydn, Joseph 85
 házasságkötés 69, 220, 226, 227, 317
 Heber 193, 199, 200
Héber Biblia 192, 355
 Hedió, Kaspar 41
 Hegel, Friedrich 33, 34
Heidelbergi Káté 67, 68, 226, 260,
 456
 Hein, Johannes 315
 Heisterbachi Caesarius 333
 Heister, Sigbert 19
 hellenisztikus zsidó dráma 150
 hellenisztikus zsidóság 143
 Heller Bernát 323, 330
 Hénok tradíciója 156
 Herefordi Waldus 334
 Herepei János 313
 herezis 80
 Hermann, Wilhelm 36, 209, 250,
 302, 305, 368, 389, 390
 hérosz 105
 Hersche, Peter 387, 388, 390
 heterodoxia 316
Hexaémeron kommentár 153
 hibrid 487, 488, 493, 494, 495, 496
 hibrid öntudat 487
 hiedelem-rendszerek 220
 Hildesheimi Malakiás 336
 Himesháza 135

Himesházának 135
 hivatásbeli endogámia 429
 hivatástisztázás 267
 Hoeksema, Herman 457
 Hohenlohe, Gustav von 88
 Hohenzollern-Hechingen,
 Constantin von 88
 homiletikatörténet 460, 465, 467,
 468
 honorácior 429, 430, 432
 Honorius Augustodunensis 332
 óraskönyvek 331
 Hordosz 116
 Horst, Pieter van der 155
 Horton-féle vallási fenomenológiai
 modell 221
 Hosszúfalusi Márton 315
 Hosszúhetény 133, 135, 136, 140
 Höpfl, Harro 247
 Hörk József 460, 461
 Hromádka, J. L. 67
 Hubertinus 333
 Hueber, Jodl 19
 humiliátusok 333
 Huntington 118, 120, 121, 129
 húsvéti nevetés 25
 Huszágh Vilma 23
 Hvidberg, Flemming 358
 Hyeronimus 440
 hymn fragments(eng) 521

I

identitás 119, 367, 368, 369, 370, 371,
 372, 373, 395, 396, 397, 400, 487,
 488, 489, 490, 492, 493, 494, 495,
 496, 505
 identitásépítésről 493
 identitásformálás 267, 488, 493

- Ignatius List 85
ikonográfia 498
Imagines Sanctorum 189
imakör 174
imaközösség 174
indifferentizmus 299
individualizmus 393, 394, 395, 396
in spiritualibus 298
Institúció 453
intercessio 457
intimitás 275, 370, 505
Ionai Magnus 334
irénizmus 315
Irodalmi értesítő 349
Isteni Ige Társasága 123
istenképűség 527, 530
istentisztelet 174, 463
iszlám 100, 105, 106, 118, 119, 120, 121, 122, 125, 126, 127, 128, 129, 333, 393, 395, 396, 397, 398, 401
ius soli-elve 396
Iván, IV. 404. (ld. még Rettegett Iván)
Izaiás 355, 356
Izraél 113, 417
Izrael tizenkét törzse 229
- J**
- Jábín 193, 194, 198, 199
Jacobson, Howard 150, 155
Jáél 192, 193, 194, 195, 196, 199, 200
Jahve 145, 233, 234, 235, 236, 354, 355, 356, 357, 358, 359
Jakab Elek 346, 347, 349
Jakab Péter 378, 379, 381
Jákob 439
Jákov 110, 116
Jam. See also Yam Herceg
- Janion, Maria 491
Janion, Marian 496
János evangéliuma 147
János, III.(svéd király) 402, 408
Jánossy Imre 11, 12, 14, 16
János, XXII. (pápa) 334
janzenista 388, 389, 390, 391
janzenizmus 388, 389, 390
járvány 207, 211, 212
Jechezkél 111, 419
Jehojachin 114
Jeleckij herceg 404
Jenčo Ján János 58
Jeremiás 113, 229, 320, 328, 356
Jeroboám, II. 415
Jeromos Bibliakommentár 195, 196
Jerusolájim 113, 114, 116
jeruzsálemi templom 230, 233
Jesaja 115, 410
Jewish traditions(eng) 514
Jewish worship(eng) 522
Jézus 12, 14, 15, 31, 69, 78, 79, 81, 143, 146, 147, 148, 149, 168, 201, 202, 204, 205, 206, 229, 251, 253, 274, 278, 279, 282, 283, 289, 329, 330, 348, 354, 358, 359, 377, 379, 423, 441, 448, 449, 457, 458, 527, 530, 531
jezsuita 168, 324, 388, 391, 402, 470
jezsuiták 388
jezsuita rend 402
Jhvh 207, 208, 209, 210, 211, 212
JIHAD 103
Jirmeja 113, 114, 115
Jób 143, 208, 209, 320, 353, 355, 356
Jochanan, R. 415
Jom kippur 410, 418, 419
Jóna 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418

- Jónás 235, 410
Jonatán, R. 415, 416
Jósika Lajos 298
Jósua főpap 235, 236
József 110, 111
József, II. 19, 86, 427
Jubileumok könyve 156, 165
Judaism 129, 157, 161, 165, 514, 522, 524
Jugoszláviai Református Énekeskönyv 260
Jung, Carl Gustav 369
Jupiter 184
Justinus 39
- K**
- kabala 331
Kádár Imre 57
Káldi György 75, 328, 329, 464
Káli Nagy Elek 346
Kállai Kopis János 315
Kallixtus pápa, III. 186, 188
Kálvinista Szemle 56, 57, 58, 59, 60, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 79, 245
Kálvin János 36, 40, 42, 67, 141, 148, 194, 202, 224, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 258, 259, 272, 287, 306, 307, 369, 442, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 461, 463, 483
kamalduli rend 187
kánaáni Resef 207
kantáta 216
Kant, Immanuel 33, 34, 181, 441, 442
kántor 429, 432, 466, 495, 507
Kanyaró Ferenc 349
Kapisztrán Szent János 86
- Karácsony Sándor 256, 258
Kárász 136, 140
Karátsonyi Guido 88
Karcusu Antal Arzén 384
Károli Gáspár 2, 3, 4, 39, 47, 75, 76, 78, 100, 159, 168, 201, 256, 270, 286, 307, 326, 367, 374, 420, 425, 440, 444, 460, 473, 481
Károly, III. 133
Kárpátaljai Református Egyházkerület 506, 507, 508, 509
kataklysmos 106
katarok 333
katechézis 274
katolikus 9, 74, 88, 91, 97, 118, 119, 120, 124, 126, 134, 138, 168, 169, 171, 172, 174, 187, 202, 204, 213, 225, 238, 239, 240, 243, 245, 261, 279, 293, 294, 295, 296, 298, 299, 300, 330, 383, 390, 397, 408, 409, 428, 445, 463, 465, 470, 481, 482, 486, 497, 505
Katolikus Státus 296
Kátoly 133, 134, 136, 137, 138, 140
kecskeméti református egyházközösség 445, 446
Kecskeméti Selymes János 445, 446, 447, 450
Kecskés Pál 144
Kedves István 298
Keil, Carl Friedrich 194
Kelemen, XIII. 390
Kempis Tamás 86
Keresztelő Szent János 135, 148
Keresztény Magvető 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352
keresztyén 12, 13, 15, 16, 17, 18, 68, 78, 145, 146, 168, 171, 172, 173, 174, 202, 203, 204, 205, 206, 229,

- 245, 251, 252, 253, 254, 274, 286, 288, 289, 290, 291, 292, 369, 373, 379, 423, 424, 443, 453, 455, 457, 458, 463, 465, 469, 526, 528, 529, 530, 531
- Keresztyén Békekonferencia 66
kétkamarás országgyűlés 481
Kétszázak Tanácsa 253
khiliazmus 278, 281
Khos 151, 152
KHOS 152
Khrüszosztomosz 39
khtonikus jelleg 208
kibbuc 101
Kierkegaard, Soren 33, 35, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 443
kígyó 104, 166, 167, 353, 473, 476, 477, 478, 479, 480
Kirchknopf Gusztáv 239
Kirchliche Dogmatik 13
Kirill moszkvai patriarcha 128
Kisboldogasszony 134, 135
Kis-és a Nagytanács 249
Kisfaludy Társaság 181
Kiskáté 452
Kísón-patak 198
kispróféta 229
Kispróféták könyve 229
Kiss Dániel 80
Kiss Elek 350, 351
Kiss Roland 57
Kistanácsban (Petit Conseil) 249, 253
Kliens/Zarándok 265
Klimó György 131
kognitív dogmák 222
kognitív rendező elv 177
Kolozsvári Közlöny 346
Kolozsvári Református Kollégium 312, 314
Komjáthy Gábor 509
konfirmáció 69, 220, 226, 227
kongrua 97
kongruatörvény 98
konkordatív textuskeresés 467
konvent 96, 258, 372, 509, 510, 511
Koppány Jenő 88
kopuláció 299
Kóres 115
kormánymegintés 511
Korompay Klára 70, 71
Korunk 189, 346
Kósa László 325, 425, 427
Kovács Lajos 351
Kovács Miklós 295, 296
Kovács Sándor 323, 328, 330, 346, 352
Kölked 138, 139
Kölykedi János 446
Körmendi György 315
közösség 14, 28, 29, 79, 132, 133, 143, 164, 165, 166, 167, 168, 172, 173, 174, 175, 198, 201, 219, 221, 227, 260, 268, 289, 335, 341, 346, 374, 375, 376, 377, 378, 381, 382, 396, 445, 457, 459, 509, 511, 527
közvetítő szellemek 144, 145
Kraidy, Marwan 495
Kresling, Johannes 40
Krisiko Mátyás 20
krisztológia 458
Kriza János 346, 348
kulcsszó-kapcsolatok 232
kulturális pluralizmus 394
kultúrhéroszt 151
Kunfi Zsigmond 80
Kunszt Károly 22, 23

- Kupffer, Heinrich 421
kurtanemesek 427
Kuyper, Abraham 202
Kürenei Szüneziosz 335
- L
- laicitás 393, 395, 396, 397, 399, 400, 401
laikus állam 400
laikus állameszmény 396
Lajcsák-instrukció 295, 296, 300
Lajtos József 384
Laocoön 473, 476, 479
László Kálmán 20
Látás Redukciójával történő Dramatizálás (LRD) 262, 263, 264, 265, 266, 267
Láthatatlan Színház 262
latin lingua sacra 330
lazaristák 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392
lectio continua 461, 463
lectio selecta 463
Lefebvre, Marcel 125
Legum Allegoriarum 146
lélek 84, 104, 164, 181, 182, 217, 263, 266, 281, 283, 287, 341, 342, 343, 344, 479, 480, 501, 505
lelkész 11, 20, 21, 22, 23, 39, 42, 56, 78, 80, 159, 168, 173, 174, 175, 219, 229, 256, 261, 262, 286, 299, 318, 346, 348, 349, 350, 351, 352, 369, 370, 373, 380, 420, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 445, 446, 447, 449, 452, 458, 467, 468, 487, 493, 507, 526
lelkigondozás 168, 169, 174, 272, 286, 288, 291, 370
Lelkigondozói beszélgetés 264
lelkipásztorok 65, 97, 172, 175, 205, 228, 317, 425, 426, 446, 462
Lengyel János 21
Lenin, V. I. 79, 80, 83
lényeges és közömbös előírások 251
Leusden, Johann 314
Lever, Maurice 26, 30
Leviatán 353, 354, 355, 356, 357, 359, 474
Lévi, R. 415
Lévi Testamentuma 155
Lex-Dérer 98
lexéma 210
libertas 26, 438, 440
liberum arbitrium 438
Liébanai Beatus 332
Lierman, John 157
Lilith 473, 474, 476, 477, 478, 479, 480
liminalitás 495
Lipót, I. 131
Liszt Ádám 85, 86
Liszt Ferenc 85, 86, 90, 213, 214, 215, 217, 218, 256, 345, 464
Liszt György 85
livóniai háború 402, 403, 409
Logosz 141, 144, 145
Logosz-szöveg 148
Losonci Teológiai Szeminárium 56, 67
Lótán 358, 359
Lúčan, Matej, dr. 66
Lucifer 179, 180
luciferánusok 333
Lukács Géza 94, 96
Luther Márton 15, 40, 169, 229, 307, 364, 452, 453, 457
Luxemburg, Rosa 83

- Lux, Rüdiger 232, 307
- M**
- Macskevics, Alexander 128
 Madách Imre 176, 179
 Magda Sándor, dr. 99
 magyarországi baptista közösség 374, 375, 381
 Magyarországi Református Egyház 66, 226
 Magyar Országos Levéltár 131
 Maimonides, Moses 44
 Majláth Gusztáv, gróf 238, 239
 Mályusz Elemér 427
 Manchester College 351
 Máramaros 94, 506, 507
 Marana tha 521
 Mária királyné 40
 Mariana rendtartomány 85
 Maróthy György 257, 261
 Martínez, García 159, 160, 161, 167
 Martint, Ariane 290
 mártírok 340, 342, 343, 344
 marxizmus-leninizmus 170
 Marx, Karl 13, 17, 79, 489
 Masaryk, Thomas 22, 93
 maskil 160, 161
 Második Templom kori zsidóság 164
 Masser, Francesco 45
 masszoréta punktáció 302
 materializmus 83, 179
 Mátyás, II. 481, 484, 486
 Mátyás (II.) hitlevele 483
 McGrath, Alister E. 246, 247, 440
 McSherry, Wilfred 273
 Mead, George H. 367
 Mecseknádasd 130, 137, 140
- Meeks, Wayne A. 157
 megigézés 162
 megszállott 13, 160
 Megváltás 110, 111, 115
 Megváltó-mítosz 147
 meggyőződéses ateista 223
 Méhes Sámuel 299
 Melanchthon, Fülöp 42
 Menny és Pokol házassága 476
 Mercuiana, Everardo 402
 merkavah 156, 157
 merkavah látomás 156
 Merlin 331
 Messiah 54, 412, 415, 522
 Messiás 78, 79, 143, 278
 metal 100, 101, 102, 104
 Metodista Evangélikus Egyház 68
 metrum 302
 mezőváros 431, 444
 Mičura, Martin 23
 micvá 418
 micvó 109
 midrás 412, 413, 414
 Midrás 110, 111, 474
 Migazzi Kristóf Antal 384, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392
 migráció 171
 Milichius, Jacobus 46
 millennium 278, 279, 280, 283, 284, 285
 millennizmus 278, 281
 Miller, Alice 421, 422
 minoriták 333
Mirari vos enciklika 120
 Miskolczi Csulyak Gáspár 317
 Miskolczi Judit 318
 missilis 70
 modern America(eng) 514
 modernitás 223, 228

- Mohács 132, 137, 139
 Mohamed próféta 127
 Moka János 448
 Molnár Albert 75, 257, 259, 261
 Molvjaninov, Jakov 409
 monogenetikus 437
 Mordechai 112
 More, Thomas 41
 Mose rabénu 111
 Mosiach 110
 Mót 208, 211
 Mózes 149, 151, 152, 154, 155, 156, 157, 158, 198, 199, 201, 320, 346, 411, 466
 Mózes trónlátomása 151, 155
 Mubaraq, Hoszni 125
 Muratori, Antonio 388
 muszaf-ima 114
 Müller, Julius 43, 164, 276, 506
 Müncheni Kódex 73
 Münster, Sebastian 11, 44, 163
- N**
- Nachmani, R. Samuel b. 416
Nagykáté 453
 Nagy Lajos 346, 347
 Nagy Mónika Zsuzsanna 246, 247
 Nagypall 138, 139, 140
 Nagy Sándor Béla 247, 249
 Naphy, William 247
 Napóleon, Bonaparte 397
 Narancsik Imre 57
 Nazarbajev, Nurszultán 129
 Németh András 420, 422
 Németh Dávid 286, 290, 423, 424
 Nemzeti Erőforrás Minisztériuma 169, 171
 Nemzeti Zenede 89
- neoplatonista 337
 népesedéscsökkenés 530
 Népies Irodalmi Társaság 240, 241
 Népszövetség 242
 Nesselrode Ferenc Vilmos 131, 137
 Nevuchadnecár 112, 113, 114
 Nevuchadnecárt 112, 113, 114, 116
 New Age 101
 New Testament(eng) 521
 Niehr, H. 212
 Niemöller György 67
 nikolsburgi békekötés 484
 Ninive 410, 413, 414, 415, 417
 Noach 109
 Nogalski-féle „kulcsszó-kapcsolatok” 232
 Nolai Paulinus 339, 343
 normatív és akcidentális krízis 273
 Nostra Aetate 119
 nota infidelitatis 300
 notárius 430, 432
 notáztatni 298
 Novotný, Antonín 66
 női démoniség 474
 női princípium 477
 Nt. Szobonyi István 56
 numinózum 83
- O**
- Ockham Vilmos 332
 Oekolampad, Johannes 41
 ókori Közel-Kelet királyideológiai 305, 307
Októberi diploma 345
 Oláh Miklós 46
Ómagyar Mária-síralom 73
Ordonnances alapszövege 249
 organikus államszemlélet 485

- Origenész 435
 Órigenész-gyűjtemény 320
 ORLE 80
 Orlov, Andrei 156
 Oroszország 403, 404
Orphaned Land 100, 101, 102, 107
 Országos Magyar Párt 240, 242, 243
 Országos Menekültügyi Hivatal 203
 Országos Protestáns Egyházzenei Konferencia, I. 257
 Orthodox(Jewry) 514
Ószövetség 159, 163, 166, 192, 231, 287, 354, 360, 530
 Osztrák-Magyar Monarchia 238
 Otrantói Adelmus 334
 Otto, Rudolf 83
 ökumené 288
 ökumenizmus 204
 Ölvedi András 445, 446, 448, 449
 önismeretet 267
 Ösbizalom 267
 őskáosz 167, 356, 357
 özönvíz 109
- P**
- Pál apostol 15, 83, 125, 205, 287, 438, 441
 Palesztina 198
 palesztinai zsidóság 142, 143
 Pálfi Márton 350
 Páli Szent Vince 383
 Pál János 237
 Pálóczi Czinke István 69, 94, 95, 96
 Pál pápa, VI. 124
 Pannonius, Bartholomeus Francfordinus 40
 Pantaleon, Heinrich 44
 Pápai Páriz Ferenc 315
- Papp László 66, 71, 425
 Parciális zsinat 317
 parodia sacra 26
 partikularizmus 394, 395
 Pasazade, Allahsükür 128, 129
 Pásztai József 315
 patarénusok 333
 Patay János 447
 Pater Kurtz Vilmos OFM 89
 Pauli, Reinhold 315
 Pázmány Péter 74, 100, 122, 159, 219, 278, 323, 324, 325, 326, 328, 331, 353, 383, 389, 464
 peccatum originale 434, 437
 Pécsi Egyházmegye 130, 131, 132, 135, 139
 Pelagius 440, 441, 442
 peregrináció 314, 445
 peregrinusok 314, 319
 personae miserae 302, 305
 perszóna 369
 Pesitta 302, 307, 308
 Pesti Hírlap 296
 Péterfi Dénes 347, 348, 349
 Péter János 4, 26, 57, 64, 66, 74, 86, 96, 100, 118, 122, 126, 130, 159, 185, 192, 205, 219, 278, 293, 323, 324, 328, 329, 331, 353, 378, 381, 383, 389, 400, 406, 445, 447, 448, 449, 450, 463, 465, 467, 472
 Péter Mihály 57, 96
 Petrus Lombardus 122, 338
 Piccolomini, Aeneas Silvius 124
 Pieri, Silvano 185, 191
 Pius, IX. 88, 90
 Pius, XI. 204
 Pivov, Roman 403
 placetum 300
 Plasger, Georg 456

- Platón 39, 253, 332
 plauzibilitás 220
 pluralizmus-elmélet 224
 Plutarkhosz 39
 pneuma 287
 pneumatológia 458
 Podkarpatszka Rusz 506, 507, 508
 politeisztikus 212
 Polüdeükész 39
 Pósházi János 316
 Possevino, Antonio 402, 403, 404, 406, 407, 408, 409
 Postmann, Neil 421
 posztadoleszcencia 271
 posztillázás 461, 462
 posztmodern 271, 286, 369, 373, 420, 422, 423, 424, 528
 posztszocialista globalizmus 493
 poszuq 110
 Potok, Chaim 513, 514, 515, 517, 518
 Pradervand Marcell, dr. 67
 prédikáció 26, 349, 461, 463, 464, 469
 primordiális fény 156
 probabiliorista 388
 progresszív rock 102
 progresszív univerzális poézis 177
 Proklosz 39
 Propp, Vlagyimir 27
 Protasius 340
 Protestáns Egyházzenei Konferencia 258
 protestantizmus 202, 213, 427, 463, 484
 Pseudo Eustatios 153
 Pszellosz, Mikhael 337
 pszichodráma 263, 487
 pszichoterápia 275
 Puech, Emile 160, 161, 162
- puritánok 461
 pusztító 165, 166, 211, 475
 pusztító angyalok lelkei 165
- Q**
- qa-ti-ba 209
 Qatiba 210
 Qeteb 207, 208, 209, 211
 Quadratianus prefektus 183
 qumráni 159, 161, 162, 164, 165, 166, 167, 229
 qumráni barlangok 159
- R**
- rabbini irodalom 410
 Rabenu Jona 418
 racionális döntés-elmélet (RDE) 225
 Rädle, Herbert 43
 Raguél 152, 154, 157
 Ráháb 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359
 Rahner, Karl 124
 Rákóczi-szabadságharc 139
 RaMbaM 109, 417, 418
 RaMBaN 116
 recepta religio 345
 Redemptor hominis 125
 Redemptor hominis enciklika 125
 Redukciójával történő Dramatizálás. (*ld. mint LRD*)
 referátus 511
Református Keresztyén Kis Káté 68
 Református Világszövetség 66
 reformkatolicizmus 383, 390, 391, 392
 reformpedagógiai irány 421
 Regionális egyházi analízis 219

- rejtőzködő Isten 361, 362, 364, 365, 366
 rekatolizáció 321
 Remetei Szent Péter 333
 remonstráns–kontraremonstráns vita 321
 republikanizmus 393, 396, 397, 401
 Resef 207, 208, 209, 210, 211, 212
 Rettegett Iván 402, 403, 404, 405, 407, 408, 409
 reverzális instrukció 293
 Révész. 265
 Révész Kálmán, dr. 97
 Révész-Terapeuta 264
 reziliencia-képesség 275
 Réz László 95, 96
 Richard Wagner 89
 Riegler Ferenc Pál 85
 rigorizmus 388
 risus natalis 26
 risus paschalis 25, 26, 27
 rizóma labirintusa 337
 Robbia, Andrea della 184
 Román Királyság 238
 Román Nemzeti Levéltár 313
 Rotterdami Erasmus 31
 R. SLOMO ben Simon 117
 ruach hakodes 411
 rûah 162, 164, 165, 167
 Rûah 'Élôhîm Rá'á 160
 Rudolf törvénycikkelye, 1604/15 482
 Ruffatto, Kristine 156
 Rufinosz 440
 ruszin 506
 Ruszinszkói Református Egyházke-
 rület 57
 Rythaymer, Georg 44
 Rzeczpospolita 403, 404
- S**
 Sa'aron, Yossi 102
 Sába 112, 301, 304, 307, 310, 311
 Sadeler-fivérek 186
 Sáhó Miklós 380, 381
 Saint-Germain-en-Laye 506
 Saint-Saëns, Camile 92
 Salamon 112, 116, 143, 161, 310, 338, 476, 530
 Sándor, III. (pápa) 188
 Sanmartín, J. 210
 Santa Maria in Gradi 184, 190, 191
 Sági Vilmos 384
 šar hammaštēmâ 162, 165
 Sarkozy, Nicolas 395, 396, 398
 Sárospataki Kollégium 312
 Sárospataki Református Főgimnázium 256
 Sás-tenger 111
 Sátán 278, 284, 285, 353, 354, 474, 476, 477, 478
 Scaliger, Joseph, Justus 123
 Schevregín, Istoma 403
 Schleiermacher, Friedrich 33, 35
 Schlözer, Ludwig August von 387
 Schnackenburg, Rudolf 147
 Scholl, Hans 456
 Schulcze, G. 423
 Schweizer, Eduard 147, 148, 524
 Schwendtner Mihály 89
 scriptorium 331
 Sculteti, Severinus 42
 Sebestyén Jenő 202, 203, 206
 šed 161, 162, 164, 165, 167
 šedîm 164
 segítői beszélgetések 275
 semipelagianizmus 440
 Sephora 152

- Septuaginta 302, 307, 308
 Servet Mihály 246
 Sevillai Izidor 331
 Shmuely, Matan 102
 Silás 205
 Simkovics János, dr. 97
 Simplicianus 439
 Sipos Gábor 206
 Široký, Viliam 58
 Sisera 193, 194, 195, 198, 199, 200
 Slomo hamelech 112, 113
 Smith, Joanna 273
 Smuel hanovi 111
 Sola Scriptura elve 68
 Solyimos Szilveszter 185
 somróniak 115
 Sonnenschein 12
 Sorbonne 331
 Sörös Béla 97
 speech act(eng) 533, 534
 Speech Acts Theory(eng) 532
 spirituális intelligencia 273
 spirituális kísérés 270, 276
 spirituális szükséglet 274
 spiritualitás 221, 268, 272, 273, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 498
 spiritus 287
 Šrobár, Vavro 23
 Stark, Rodney 221
 Štefánik, Milan Rastislav 21
 Stengel, Karl 189
 St. Germain-i békeszerződés 22
 Stippek József 131
 Stöckel Lénárt 42
 Strážny, Elemér 22
 Strecha, Samuel 22
 St. Romain, Philip 289
 Studentseelsorger 169
 Sturm, Johann 42, 471
 subscriptiós album 314
 Svaticzky, Matti 102
 szabad textusválasztás 460, 461, 467
 szabad vallásgyakorlat 481
 Szabédi László 350
 Szabó Árpád 352
 szakmai identitás 371
 Szalay Margit 257
 számárünnep 26
 Szászvár 133, 134, 138, 140
 Szász Zoltán 345
 Széchenyi István 85, 87
 Szécsi József 120, 122, 146
 szekkó 497
 szekuláris rítus 492
 szekularizáció 223, 224, 228, 396, 397
 szellem 162, 164, 177, 179, 180, 411, 436
 szellem (rûah) 162
 Szellő 133, 134, 138
 Szellőtől 140
 személyes identitás 368, 370, 371, 372
 Szenczi Molnár Albert 75, 257, 259
 Szent Abélard 333
 Szent Ágoston 26, 45, 68, 86, 278, 279, 281, 282, 283, 284, 285, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443
 Szent Bernát 332, 336
 Szent Bertalan 134
 Szent Donát 183, 184
 Szent Donatus tumbája 185
 Szent Egyed Közösség 125
 Szentély 112, 114, 116
 Szent Erzsébet 89, 92, 134, 136, 213, 216

- Szent Félix 339
 Szent Ferenc, Paolai 92
 Szent Gedeon Eberhardus 333
 Szent Gellért 71
 Szent György 137, 447
 Szentírás 192, 248, 279, 282, 306, 320, 322, 327, 330, 338, 424, 452, 453, 461, 462, 526, 529
 Szent István 71, 124, 132, 137, 144, 148, 194, 282, 307, 325, 338, 383, 389, 440, 482, 485, 498
 Szent Károly-oltárkép 190
 Szent Katalin 137
 Szent Korona 384, 481, 482, 484, 485, 486
 Szent László 136, 188, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505
 Szentlélek 126, 287, 423
 Szent Margit 71
 Szent Mihály 137
 Szent Miklós 136
 szentmise 140, 174, 390
 Szent Pál 86, 125, 138, 323, 338
 Szent Romuald 186, 187
 Szentszék 403, 405, 440
 Szent Zoerard-András (Szórád) 183, 184, 185, 186, 190
 szerep-identitást 370
 szeretetvendégség 174
 szexualitás 474
 Szickij herceg 403
 Szigeti Jenő 444
Szigeti veszedelem 323, 327, 330
 Szilágyi Ákos 30, 31, 32
 Szilassy Béla 94
 Sziléziai Ágostai Hitvallású Evangélikus Egyház 68
 szimbolikus-misztikus élmény 287
 szinkretikus 495
 Szlávik György, dr. 96
 Szlovákiai Ágostai Hitvallású Evangélikus Egyház Egyetemes Felügyelője 68
 Szlovákiai Evangélikus Egyház 21
 Szlovákiai Református Keresztyén Egyház 56
 Szlovákiai Református Keresztyén Egyház 59, 60, 64, 65, 68
 szocializmus 15, 17, 57, 60, 496
 szolgálat 16, 174, 257, 270, 271, 274, 322, 370, 372, 382, 458, 466
 Szombatfalvi József 299, 300
 szoteriológia 458
 szotériológia 83
 sztoa 144
 Szűcs Ferenc 253, 255
- T**
- Tábor-hegye 198
Tábori kis tracta 327
 Tacitus 335
 Talmud 109, 111, 116, 117, 142, 160, 163, 229, 410, 413, 414
TaNACh 411, 416
 Tanácsköztársaság 78, 79, 80, 81, 82, 83
 tanító 19, 20, 22, 23, 132, 261, 270, 330, 349, 370, 387, 429, 435, 460, 495, 508, 510
 Tannin 164, 358
 tannîn 161, 162, 163, 164
 Tarnai Andor 72
 társadalmi hibriditás 493
 társadalmi identitás 367, 368
 Tauran, Jean-Louis 128
 Teleki Mihály 316
 teológus 4, 11, 23, 56, 78, 93, 124,

- 141, 145, 159, 168, 173, 177, 201, 219, 229, 256, 262, 278, 286, 293, 301, 323, 332, 333, 347, 365, 367, 391, 402, 423, 425, 434, 440, 441, 442, 452, 460, 487, 526
 teremtési rendnek 483
 Tertullianus 342, 344, 435
Tesuva 410, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418
 tetragrammaton 363
 textuáriumok 460, 463, 465, 466, 467, 468, 469, 472
 textusrend 460
 textusválasztás 460, 461, 467
 the descriptive one(eng) 535
 Theodosz 435, 436
 Thewrewk-kódex 73
 Tiámat 358
 Tiszántúli Református Egyházkerület 425
 Titus Flavius Clemens 435
Tizenkét próféta könyve 229, 230
 Tofeus Mihály 316
 tógátus 314
 Toledoi Rabanus 334, 336
 toledói zsinat 26
 Tolnai István 317
 Tomašula János 58
 Tonk Sándor 313, 314
Tóra 109, 143, 145, 412, 417, 418, 514
 Torah(eng). See also Tóra
 Tóth Ferenc 466
 Tours-i Gergely 189
 Toynbee, Arnold 129
 Török István 294, 312, 314
 történelmi materializmus 14
Történelmi Tár 312
 Tralfamadorians 49, 51, 52, 53
 Trautson, Johann Joseph 388
 Trianoni békeszerződés 243
 tridentai zsinat 324, 330
 Třnadel, Ján 23
 trompe-l'oeil freskódíszítés 191
 trónlátomás 152, 154, 155, 157
 trónszekér 156
 trónszekér látomás 156
 tumba 184, 191
 Turnský István 67, 68
 Tyconius 278, 279, 280, 281, 282, 284, 285
- U**
- Ubresic, Dubravka 493
 Ugarit 163, 208, 210, 355, 357, 359
 Ugariti szótár 210
 Ugariti töredék 211
 Ugarit-kutatás 210
 Ugocsa 506, 507
 újraélesztett identitás 489
 Ulászló, II. 482
 Ung 506, 507
 Ungi Egyházmegye 507
 unitárius 9, 238, 239, 240, 315, 318, 346, 347, 348, 349, 350, 352, 390, 463, 495
 unitárius püspökség 238
 Unitárius Teológiai Akadémia 351
 uradalmi tiszt 430, 432
 Urizen 475
 Utrechti Egyetem 314
 Uzdiszentpéter 316
- V**
- választási kapituláció 483
 valdensesk 333
 Válek, Miroslav 66

- vallási identifikáció 221
 vallásközi párbeszéd 102, 118, 119, 129
 valláslélektan 277
 Vallásügyi Államtitkárság 350
Vallomások 395, 435
 vándor 262, 265
 Várady Sámuel 429
 Varga Imre 56, 57, 58, 59, 60, 64, 65, 66, 67, 68, 69
 Varga Zsigmond 141
 Vári Albert 347, 349, 350
 Várnai Jakab 498
 Váry Albert 78
 Váry Sándor 68
 Vásárhelyi György 315
 Vasari, Giorgio 184
 Vatikáni Zsinat, II. 119, 120, 124, 288
 egyes házasságok 293, 294, 295, 297, 298, 300
 Velius, Caspar 46
 vendégszeretet 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200
 verbiták 123
 Veresegyházi Tamás 315
 Veresmarti Lázi Péter 445, 446, 447, 450
 Veresmarti Péter 447
 Viktor, I. 436
 Világosság hercege 165
 vilhelmiták 333
 Virágh Vince 58
 Viski Pál 315
 Vita S. Bogumili 183, 190
Vitéz hadnagy 327
 vizitátor 387
 vízöntés örömnépe 411
- Vízözön 101, 105, 109
 Voetius, Gisbert 314
 Vonnegut, Kurt 48, 49, 51, 53, 55
 Vulgata 223, 302, 307, 308, 323, 325, 327, 328, 330
Vulgata iuxta Hebraeos 302
Vulgata iuxta LXX 302
- W
- Wacholder, Ben Zion 153, 154
 Wagner József 86
 Walker, Alan 86, 214
 Walter, Tony 492
 Weber, Max 220
 Weiher, Erhard 288, 290
 Werbőczy István 482
 Westermann, Claus 443
 Weszprémi István 40
 Winn, Marie 421
 Winsemius, Vitus 44
 Witcombe, Christopher L.C.E 474
 Wittgenstein, Caroline 90
 Wolfgruber, Cölestin 384, 388
 Wortereignis-formula 231, 235
- Y
- Yahweh 161, 162, 167, 360, 361, 362, 363, 365
 Yam Herceg 354, 355, 357, 358, 359
- Z
- Zakariás 230, 231, 232, 234, 235, 236
 Zamoyski kancellár 404
 Zelcha, Uri 102

- Zenger 230, 233, 304, 305, 306, 308, 309
 Zenger, Erich 230, 233, 304, 305, 306, 308, 309
 Zerubbábel 231, 233, 234, 235
 Žiak, Andrej 68
 Zoványi Jenő 245, 431, 444
 Zrínyi Miklós 323, 325, 328, 330, 402
 Zwingli, Ulrich 40
 zsidó filozófia 141, 142
 zsidó-muszlim konfliktus 103

Hálás szívvel köszönjük mindazok segítségét, akik nagylelkű anyagi támogatással lehetővé tették a konferencia megszervezését és e kötet megszületését.

Károli Gáspár Egyetemi Alapítvány
Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kar
Magyarországi Evangélikus Egyház
Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Hallgatói Önkormányzata
Doktoranduszok Országos Szövetsége

Lektorálta:

Baranyai Béla, r. k. teológus
Bazsó Bálint, történész
Gömböcz Elvira dr., ev. teológus, egy. oktató (Evangélikus Hittudományi Egyetem)
Rónay Péter, mb. előadó (Zsigmond Király Főiskola, Vallástudomány)

© Szerzők, szerkesztő, 2011

© Károli Gáspár Református Egyetem, 2011

© L'Harmattan Kiadó, 2011

L'Harmattan France
7 rue de l'Ecole Polytechnique
75005 Paris
T.: +33.1.40.46.79.20

L'Harmattan Italia SRL
Via Bava,
3710124 Torino-Italia
T./F.: +39.11.817.13.88

ISBN 978-963-236-485-8
ISSN 2062-9850

A kiadásért felel Gyenes Ádám.

A kiadó kötetei megrendelhetők, illetve kedvezménnyel megvásárolhatók:

L'Harmattan
1053 Budapest, Kossuth L. u. 14–16.
Tel.: 267-5979
harmattan@harmattan.hu
www.harmattan.hu
szepirodalom.harmattan.hu

Párbeszéd Könyvesbolt
1085, Horánszky utca 20.
www.konyveslap.hu

Olvasószerkesztő: Czeti István

A borítót Ujváry Jenő tervezte.

A tördelés Józsa Ottó munkája.

A nyomdai munkákat a Robinco Kft. végezte.

Felelős vezető: Kecskeméthy Péter

A borítón a ravennai Sant' Apollinare Nuovo bazilika mozalkképe látható a három napkeleti bölcs vonulásától.

TARTALOM

BENEVOLO LECTORI SALUTEM!	9
ÁRVAVÖLGYI BÉLA: Barth megbékélés-tanának recepciója Jánossy Imre munkásságában.	11
BÁNDY GYÖRGY: A somorjai evangélikus elemi iskola bezárása a trianoni békeszerződés árnyékában	19
BÁRSONY MÁRTON: „Isten Bohóca” és a „halál halála” – Az archaikus bolond-rituálék húsvéti öröksége	25
ÁDÁM BARTHA: The Anthropology of Karl Barth	33
BLÁZY ÁRPÁD: Simon Griner (Grynaeus) és Buda (1521– 1523)	39
ÁDÁM BOGÁR: “Farewell, hello, farewell, hello” – Tralfamadorian Thought as Religion in Slaughterhouse-Five – A Geertzian Account.	47
BUZA ZSOLT: Varga Imre, református püspök (1905–1980) munkássága a Kálvinista Szemle, a Szlovákiai Református Keresztény Egyház hivatalos lapja alapján	56
CSERNÁK-SZUHÁNSZKY DEBÓRA: Bibliafordítás szóban és írásban a kódexek korában	70
CSÜRÖS ANDRÁS JAKAB: Tanácsköztársaság és a Messiás	78
DEÁKNÉ KECSKÉS MÓNIKA: „Il Glorioso Poverello di Cristo” Szent Ferenc legtehetségesebb szolgája, a Pesti ferencesek barátja: Liszt Ferenc.	85
FAZEKAS SZILVIA: A csehszlovákiai és szlovákiai Református Keresztény Egyház rövid története (1920–1939)	93
FEJES JÁNOS: Vallásközi párbeszéd a (metal) zene nyelvén – Az Orphaned Land karrierje.	100
DR. FÉNYES BALÁZS: Bűn és büntetés a TANACH-ban és a rabbinikus hagyományban	109
FÖLDVÁRI SÁNDOR: Iszlám-keresztény dialógusok Boldog II. János Pál pápa és Allahsükür Pashazade vezetésével.	118 X
FREY GYÖRGY PÉTER: A pécsi püspöki uradalom templomai a 18. század első harmadában	130
FRITZ BEKE ÉVA: A Logosz értelmezése a hellenisztikus zsidó filozófia és Jn1, 1–18 fényében.	141
GÁTAS JÓZSEF: Trónvízió a színpadon	150
GÉR ANDRÁS: 11Q11 – a szöveg és ami mögötte van	159